

Bryssel 24.7.2024
SWD(2024) 826 final

KOMISSIION YKSIKÖIDEN VALMISTELUASIAKIRJA

Oikeusvaltiota koskeva vuosikertomus 2024
Luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa

Oheisasiakirja asiakirjaan

**KOMISSIION TIEDONANTO EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE,
EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN
KOMITEALLE**

Oikeusvaltiota koskeva vuosikertomus 2024
Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa

{COM(2024) 800 final} - {SWD(2024) 801 final} - {SWD(2024) 802 final} -
{SWD(2024) 803 final} - {SWD(2024) 804 final} - {SWD(2024) 805 final} -
{SWD(2024) 806 final} - {SWD(2024) 807 final} - {SWD(2024) 808 final} -
{SWD(2024) 809 final} - {SWD(2024) 810 final} - {SWD(2024) 811 final} -
{SWD(2024) 812 final} - {SWD(2024) 813 final} - {SWD(2024) 814 final} -
{SWD(2024) 815 final} - {SWD(2024) 816 final} - {SWD(2024) 817 final} -
{SWD(2024) 818 final} - {SWD(2024) 819 final} - {SWD(2024) 820 final} -
{SWD(2024) 821 final} - {SWD(2024) 822 final} - {SWD(2024) 823 final} -
{SWD(2024) 824 final} - {SWD(2024) 825 final} - {SWD(2024) 827 final} -
{SWD(2024) 828 final} - {SWD(2024) 829 final} - {SWD(2024) 830 final} -
{SWD(2024) 831 final}

TIIVISTELMÄ

Suomen oikeuslaitosta pidetään edelleen hyvin riippumattomana. Tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevaisuuden kehityssuuntia koskevan muistion jatkotoimena on asetettu työryhmä, jonka on määrä esittää päätelmänsä vuonna 2027. Lautamiesten nimittämismenettelyn uudistamiseksi on toteutettu joitakin toimia. Oikeudenhoitoa koskeva valtioneuvoston selonteko on edistänyt keskustelua oikeuslaitoksen kiireellisimmistä kysymyksistä. Oikeudenkäyntimaksujärjestelmä on puhuttanut sidosryhmien keskuudessa. Yhdenmukaisempien ja laadukkaampien oikeusapupalvelujen järjestämiseksi perustettu valtakunnallinen Oikeuspalveluvirasto aloittaa toimintansa vuonna 2025. Yleisten tuomioistuinten asianhallintajärjestelmän odotetaan olevan kokonaan käytössä vuonna 2024. Oikeuslaitoksen resursseja on lisätty, mutta rakenteellisia puutteita on edelleen.

Asiantuntijat ja yritysjohtajat pitävät Suomea yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista. Oikeusministeriö on alkanut valmistella uutta korruptionvastaista toimenpideohjelmaa vuosiksi 2024–2027. Vaikutusvallan kauppaamista koskeva lakiesitys on jätetty odottamaan, eikä päätöstä lahjontaa koskevan lainsäädännön tarkistamisesta ole tehty. Ministereihin sovellettavan lahjomattomuus- ja vastuuvellvollisuuskehyksen vahvistamisesta ei ole tehty päätöstä, eikä heitä koskevia käytännesääntöjä ole hyväksytty. Avoimuusrekisterilaki on tullut voimaan, ja näin on luotu sähköinen avoimuusrekisteri ja päivitetty lobbauskehystä. Eduskunnalle on määrä antaa syksyyn 2024 mennessä kaksi avireillä olevaa esitystä, jotka koskevat ministerien pyörövi-ilmion rajoittamista sekä vaali- ja puoluerahoituksen läpinäkyvyyden lisäämistä. Julkisten hankintojen, kaupunkisuunnittelun ja alueidenkäytön suunnittelun on todettu olevan aloja, joilla korruptioriski on suuri. Julkisiin hankintoihin liittyviä korruptioriskejä pyritään torjumaan erilaisilla aloitteilla.

Tiedotusvälineiden kansallisten sääntelyviranomaisten tehtäviä ja rakenteita ollaan muuttamassa, ja niiden resurssit ovat pysyneet vakaina. Lehdistön eettisiä sääntöjä tarkistetaan parhaillaan, ja Julkisen sanan neuvoston käsiteltäväksi tulee edelleen yhä enemmän toimittajan etiikkaan liittyviä kanteluja. Valtioneuvosto on julkaissut median keskittymistä ja mediasisältöjen moninaisuutta Suomessa koskevan tutkimusraportin suosituksineen. Valtioneuvosto tutkii julkisen palvelun mediaa koskevan lainsäädännön mahdollista muuttamista. Tiedonsaantioikeuden suhteen on tapahtunut jonkin verran edistystä, ja hallitus tutkii edelleen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mahdollista uudistamista. Toimittajien poliittisen raportoinnin yhteydessä on ilmoitettu verkkohäirintätapauksista. Toimittajien suojelun kehys on edelleen vahva.

Sidosryhmien mukaan julkisten kuulemisten käytäntö on muuttunut, mikä on johtanut kuulemisaikojen lyhenemiseen. Kansalliset ihmisoikeusinstituutiot ovat ehdottaneet lainsäädäntömuutoksia asemansa vahvistamiseksi. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset ovat edelleen laajat, mutta sidosryhmien mukaan keskustelu niiden roolista on koventunut.

SUOSITTAA:

Oikeusvaltiota koskevan vuosikertomuksen 2023 suositusten osalta voidaan yhteenvedona todeta, että Suomi

- on edistynyt merkittävästi sen suosituksen osalta, jonka mukaan sen tulisi jatkaa tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevia kehityssuuntauksia koskevan kertomuksen jatkotoimia, ja edistynyt jonkin verran lautamiesten nimitysuudistuksen suhteen, ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset normit;
- ei ole edistynyt lainsäädännön antamisessa vaikutusvallalla käytävästä kaupasta, mutta on edistynyt jonkin verran ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamista koskevan hankkeen suhteen;
- ei ole edistynyt ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavan lahjomattomuus- ja vastuuvollisuuskehysten lujittamisessa hyväksymällä heitä koskevat käytännesäännöt;
- on edistynyt jonkin verran suosituksessa jatkaa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamista, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen ja laajempi saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.

Tämän perusteella ja ottaen huomioon muun tarkastelujaksolla tapahtuneen kehityksen Suomelle suositellaan, että se

- jatkaa 'oikeusvaltion takeita ja oikeuslaitoksen kehittämistä' käsittelevän työryhmän työtä oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistamiseksi ja oikeussuojan laadun parantamiseksi;
- toteuttaa lautamiesten nimitysuudistuksen ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset;
- antaa lainsäädäntöä vaikutusvallalla käytävästä kaupasta ja esittää ehdotuksen ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamiseksi;
- vahvistaa ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavaa lahjomattomuus- ja vastuuvollisuuskehystä hyväksymällä heitä koskevat käytännesäännöt;
- jatkaa edistymistä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamisessa, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen ja laajempi saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.

I. OIKEUSLAITOS

Suomen oikeuslaitoksen muodostavat yleiset tuomioistuimet eli 20 käräjäoikeutta, viisi hovioikeutta ja korkein oikeus (KKO), sekä hallintotuomioistuimet eli kuusi alueellista hallinto-oikeutta ja korkein hallinto-oikeus (KHO). Erityistuomioistuimia on kolme¹. Riippumaton Tuomioistuinvirasto huolehtii tuomioistuinten hallinnosta, kuten määrärahoista, toimitiloista ja tietojärjestelmistä.² Riippumaton tuomarivalintalautakunta³ valmistelee tuomareiden virkanimityksiä koskevat esitykset valtioneuvostolle. Korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus sen sijaan laativat tuomarinimityksiä koskevat esityksensä itse⁴. Tuomarit nimittää virkaan tasavallan presidentti.⁵ Syyttäjälaitos on riippumaton valtion viranomaisena.⁶ Sitä johtaa valtakunnansyyttäjä, jonka nimittää tasavallan presidentti oikeusministeriön esityksestä ja joka voidaan erottaa tehtävästään tai pidättää virantoimituksesta valtioneuvoston päätöksellä⁷. Suomen Asianajajaliitto⁸ on riippumaton yhteisö, joka valvoo asianajajien ammatillista toimintaa⁹. Kurinpitomenettelyt asianajajia vastaan¹⁰ hoitaa valvontalautakunta, joka on Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimiva riippumaton valvontaelin¹¹. Suomi osallistuu Euroopan syyttäjänviraston (EPPO) toimintaan.

Riippumattomuus

Oikeuslaitosta pidetään Suomessa edelleen hyvin riippumattomana sekä kansalaisten että yritysten keskuudessa. Vuonna 2024 kaikkiaan 83 prosenttia kansalaisista ja 91 prosenttia yrityksistä pitää tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuutta ”melko tai erittäin hyvänä”.¹²

¹ Markkinaoikeus, työtuomioistuin ja vakuutus-oikeus. CEPEJ (2021), Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States.

² Tuomioistuinlaki, 19 a luku, Tuomioistuinvirasto.

³ Lautakunnassa on 12 jäsentä: yhdeksän tuomaria, jotka valitaan tuomarikunnan esityksestä eri oikeusasteita edustavista tuomioistuinten, ja kolme muuta jäsentä (yksi asianajaja, yksi syyttäjä ja yksi oikeustieteellistä tutkimusta ja opetusta edustava jäsen). Valtioneuvosto nimittää lautakunnan jäsenet viiden vuoden toimikaudeksi.

⁴ Valintaan osallistuvat kaikki korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden tuomarit. Tuomioistuinlaki, 11 luvun 7 §.

⁵ Kuhunkin virkaan esitetään vain yhtä hakijaa. Esitys ei ole sitova, mutta käytännössä sitä noudatetaan lähes aina. Yleisten tuomioistuinten virkanimitysten osalta tästä on ollut yksi poikkeus (vuonna 2000, jolloin tuomarivalintalautakunta perustettiin) ja korkeimman oikeuden tuomarinimitysten osalta niin ikään yksi poikkeus (1970-luvulla).

⁶ Laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019), 1 luvun 2 §.

⁷ Erottamispäätökseen voi hakea muutosta korkeimmasta hallinto-oikeudesta.

⁸ Laki asianajajista (496/1958).

⁹ Erilaisia oikeudellisia palveluja tarjoavat kolmentyyppiset oikeusalan ammattilaiset: asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat.

¹⁰ Valvontalautakunta hoitaa myös kurinpitomenettelyt, jotka koskevat kumpaakin muuta oikeusalan ammattilaisten ryhmää, eli julkisia oikeusavustajia ja luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia.

¹¹ Valvontalautakunta koostuu puheenjohtajasta ja 11 jäsenestä, joista puheenjohtajan lisäksi kuusi on asianajajayhdistyksen ylimmän päätöksentekovelimen valitsemia asianajajia. Valtioneuvosto nimittää muut jäsenet, joista kaksi on luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia ja kolme juristeja (eivät asianajajaliiton jäseniä), oikeusministeriön esityksestä sen jälkeen, kun ministeriö on pyytänyt asianajajaliitolta lausunnon ehdokkaiden kelpoisuudesta; laki asianajajista, 7 a §.

¹² EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 51 ja 53, ja EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaaviot 50 ja 52. Käsitykset oikeuslaitoksen riippumattomuudesta on jaoteltu seuraavasti: erittäin huono (alle 30 % vastaajista pitää oikeuslaitoksen riippumattomuutta melko hyvänä tai erittäin hyvänä); huono (30–39 %), keskitasoa (40–59 %), hyvä (60–75 %), erittäin hyvä (yli 75 %).

Kansalaisten käsitys oikeuslaitoksen riippumattomuudesta on heikentynyt verrattuna vuoteen 2023 (86 %) sekä vuoteen 2020 (84 %). Yritysten käsitys oikeuslaitoksen riippumattomuudesta on parantunut vuodesta 2023 (88 %) sekä vuodesta 2020 (85 %).¹³

Tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevaisuuden kehityssuuntia koskevan muistion jatkotoimena on asetettu työryhmä, jonka on määrä esittää päätelmänsä vuonna 2027.

Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa Suomelle suositeltiin, että se jatkaisi ”tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevaisuuden kehityssuuntia koskevan muistion jatkotoimia [...], ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset normit”.¹⁴ Helmikuussa 2023 asetettiin Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -niminen työryhmä¹⁵ lokakuussa 2022 julkaistun tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevaisuuden kehityssuuntia koskevan muistion¹⁶ jatkotoimena. Työryhmän yleisenä tavoitteena on edistää oikeudenkäytön vahvaa riippumattomuutta, laadukkaan oikeusturvan tuottamista sekä käyttäjälähtöisyyttä eli oikeudenkäyttöä palveluna.¹⁷ Työryhmä on aloittanut työnsä, ja se on jaettu kuuteen alatyöryhmään, joihin kuuluu laaja joukko asiantuntijoiden, virastojen ja oikeuslaitoksen edustajia.¹⁸ Lokakuussa 2023 hyväksyttiin työsuunnitelma vuosiksi 2023–2027.¹⁹ Voidakseen arvioida asianmukaisesti tuomioistuinten ja tuomareiden vahvan riippumattomuuden kannalta tarpeellisia perustuslain ja muun lainsäädännön muutoksia työryhmä asetti tammikuussa 2024 erillisen riippumattomuustyöryhmän tämän arvioinnin ja ehdotusten tekemistä varten. Uusi työryhmä keskittyy erityisesti voimassa oleviin ylimpien oikeuksien tuomareiden lukumäärää, virassapysymisoikeutta, tuomareiden nimittämismenettelyä ja virkarikoksia koskeviin

¹³ Suomessa 82 prosenttia yrityksistä on melko tai erittäin luottavaisia sen suhteen, että jäsenvaltion lainsäädäntö ja tuomioistuimet suojaavat niiden sijoituksia. Vain neljä prosenttia tutkimukseen osallistuneista yrityksistä pitää oikeuslaitoksen laatua, tehokkuutta tai riippumattomuutta yhtenä tärkeimpänä syynä jäsenvaltion sijoitusuojaan liittyviin ongelmiin. EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 55 ja 56.

¹⁴ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 2.

¹⁵ Suomen edellisen valtioneuvoston päätös VN/34680/2022-OM-12, 1.2.2023. Päätöksen sivulla 2 luetellaan työryhmän tehtävät. Luettelon kohdan 5 mukaan työryhmän tehtävänä on ”arvioida oikeuslaitoksen vahvan riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeet ja tehdä ehdotukset tämän toteuttavista lainsäädäntöhankkeista”.

¹⁶ Muistio on nimeltään ”Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistio”. Siinä ehdotetaan muiden muutosten ohella perustuslain tarkistamista epäasiallisen poliittisen vaikuttamisen vastaisten suojoitoimien käyttöön ottamiseksi sekä ylimpien oikeuksien tuomareiden enimmäismäärästä ja tuomareiden pakollisesta eläkeiästä säättämistä perustuslaissa. Ks. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 5. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 7.

¹⁷ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 8. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 5. Asialistalla on myös joitakin oikeudenhoitoa koskevasta selonteosta peräisin olevia haasteita.

¹⁸ Alatyöryhmät ovat seuraavat: 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano; 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot; 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat; 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen; 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta. 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat. Oikeusministeriö (2023), päätös VN/34680/2022. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 7. Oikeusministeriöltä, korkeimmalta oikeudelta, korkeimmalta hallinto-oikeudelta, Suomen Tuomariliitolta ja Suomen Asianajajaliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Suomen Asianajajaliiton antama kirjallinen lausunto oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 11.

¹⁹ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 7. Oikeusministeriöltä ja Tuomioistuinvirastolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Valtioneuvosto (2023), Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän työsuunnitelma (*Työsuunnitelma, Oikeuslaitostyöryhmä vuosille 2023–2027*).

perustuslain säännöksiin.²⁰ Sidosryhmät, jotka ovat laajasti edustettuina työryhmässä, suhtautuvat myönteisesti näihin tavoitteisiin.²¹ Työryhmän suunnitelman mukaan työskentely jaetaan vaiheisiin, ja työryhmän odotetaan esittävän päätelmänsä vuonna 2027.²² Koska tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevaisuuden kehityssuuntia koskevan muistion jatkotoimet ovat käynnissä, vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa esitetyn suosituksen täytäntöönpanossa on tältä osin edistytty merkittävästi.

Työryhmässä parhaillaan käsiteltävässä lautamiesten nimittämismenettelyn uudistuksessa on tapahtunut jonkin verran edistystä. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa Suomelle suositeltiin, että se jatkaisi ”tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevaisuuden kehityssuuntia koskevan muistion jatkotoimia, mukaan lukien lautamiesten nimitysuudistus, ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset normit”.²³ Kuten jo vuoden 2023 kertomuksessa todettiin, poliittiset puolueet nimittävät nykyisin lautamiehet, jotka osallistuvat tiettyjen muiden kuin rikosasioiden²⁴ sekä sellaisten vakavien rikosasioiden käsittelyyn, joissa rikoksen enimmäisrangaistus on yli kaksi vuotta vankeutta²⁵. Kukin puolue voi nimittää lautamiehiä kuntavaalien tuloksen mukaisesti.²⁶ Oikeusministeriö julkaisi helmikuussa 2023 arviomuistion lautamiesten valintatavasta, ja ministeriö arvioi parhaillaan nykyisen valintatavan vaihtoehtoja. Työlle ei kuitenkaan ole selkeää aikataulua.²⁷ Asiaa käsitellään myös Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmässä. Lautamiesten valintatavan muuttamistarpeesta ollaan yleisesti yhtä mieltä, mutta eräät sidosryhmät katsovat, että

²⁰ Oikeusministeriö (2024), päätös VN/1886/2024-OM-2, 12.2.2024, sekä oikeusministeriön tiedote 23.4.2024 ”Työ oikeuslaitoksen riippumattomuuden eteen jatkuu”. Korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Valtioneuvosto (2024), Oikeuslaitoksen riippumattomuuden perustuslailliset takeet -työryhmää koskeva tarkistettu päätös, helmikuu 2024.

²¹ Esimerkiksi päätyöryhmän puheenjohtajana toimii Tuomioistuinviraston johtokunnan puheenjohtaja, joka on myös korkeimman oikeuden tuomari; Korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden presidentit toimivat joidenkin alatyöryhmien puheenjohtajina. Työryhmän ja sen alatyöryhmien perustamisen yhteydessä ehdotettiin perustuslain 106 §:n muuttamista (tuomioistuinten liikkumavaran lisäämiseksi perustuslaillisissa asioissa). Oikeusministeriö on kuitenkin lopulta hylännyt tämän ehdotuksen, mitä monet sidosryhmät pitävät menetettynä mahdollisuutena. Suomen Asianajajaliitolta ja korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Korkeimman oikeuden presidentti totesi Helsingin Sanomissa (2024) pitävänsä valitettavana päätöstä olla lujuuttamatta oikeuslaitoksen riippumattomuutta.

²² Työsuunnitelman mukaan syksyllä 2024 arvioidaan toimenpidevaihtoehtoja ja laaditaan alustava toimenpideohjelma, vuoden 2026 loppuun mennessä tehdään ehdotukset lainsäädännön muutoksista, mukaan lukien mahdolliset perustuslain muutokset, vuoden 2027 alkuun mennessä kuullaan asiantuntijoita ja päivitetään toimenpideohjelma kuulemisten perusteella ja vuoden 2027 loppuun mennessä esitetään toimenpide-ehdotukset sisältävä muistio sekä suunnitelma niiden toteuttamiseksi. Työsuunnitelma, s. 6, 9 ja 10. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 7. Tuomioistuinvirastolta, Suomen Asianajajaliitolta, oikeuskanslerilta ja korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²³ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 2.

²⁴ Niin kutsutut maa-oikeusasiat, jotka koskevat kiinteistökaupoista aiheutuvia riitoja; tuomioistuinlaitoksen verkkosivustolla olevat tiedot osoitteessa <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/asiat/riita-asiat/landcourtcases.html>.

²⁵ Yhden ammattituomarin ja kahden lautamiehen kokoonpanossa. Ks. CEPEJ:n arviointiraportti 2022, Suomen maakatsaus, s. 49.

²⁶ Hovioikeuksissa, hallinto-oikeuksissa, korkeimmassa oikeudessa ja erityistuomioistuimissa ei ole lautamiehiä. Oikeusministeriön arviomuistio lautamiesten valintatavasta, s. 8.

²⁷ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 8. Sitoutuminen lautamiesten valintatavan muuttamiseen mainitaan myös kesäkuussa 2023 hyväksytyssä hallitusohjelmassa, s. 209. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 7. Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

lautamiesjärjestelmä olisi lakkautettava kokonaan.²⁸ Edellä esitetyn perusteella voidaan yleisesti ottaen todeta, että vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa esitetyn suosituksen suhteen on tältä osin edistytty jonkin verran.

Laatu

Oikeudenhoitoa koskeva valtioneuvoston selonteko on edistänyt keskustelua oikeuslaitoksen kiireellisimmistä kysymyksistä. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa tuotiin esiin marraskuussa 2022 julkaistu selonteko oikeudenhoidosta, jäljempänä 'selonteko', joka antaa kokonaisvaltaisen kuvan oikeudenhoidon nykytilasta Suomessa.²⁹ Selonteossa yksilöidyt keskeiset ongelmat liittyvät oikeusprosessien kestoon, oikeudenkäyntien kalleuteen ja oikeuslaitoksen rahoituksen riittämättömyyteen.³⁰ Oikeuslaitokselle on osoitettu lisäresursseja selonteon tulosten pohjalta.³¹ Selonteossa esitettyihin haasteisiin kiinnittää huomiota myös oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön syyskuussa 2023 asettama työryhmä, jonka tehtävänä on arvioida kattavasti oikeusalan koulutusta.³² Eduskunta on edellyttänyt, että hallitus edistää selonteossa esitettyjä lainsäädäntömuutoksia sekä antaa kirjallisen selvityksen vuoden 2023 loppuun mennessä ja kokonaisvaltaisen selonteon syyskuuhun 2026 mennessä.³³

Oikeudenkäyntimaksujärjestelmä on puhuttanut sidosryhmien keskuudessa. Oikeusministeriö on saanut arviointiselvityksen vuodesta 2016 voimassa olleiden tuomioistuinmaksulain vaikutuksista.³⁴ Selvityksessä päätellään muun muassa, että nykyinen tuomioistuinmaksujärjestelmä ei ole esteenä oikeuden saatavuudelle, mutta tuomioistuinmaksut voivat joissakin tapauksissa olla epätarkoituksenmukaisen suuria, ja ehdotetaan maksujen alentamista tietyiltä osin.³⁵ Sidosryhmät katsovat, että oikeudenkäyntimaksut estävät oikeussuojan saatavuutta.³⁶ Oikeudenhoitoa koskevassa selonteossa todetaan, että yksityisille oikeusavustajille maksettavia palkkioita olisi korotettava.³⁷ Suomen Asianajajaliitto on tämän perusteella ehdottanut uudistusta kuluihin liittyvän ongelman ratkaisemiseksi, muun muassa asianosaisten

²⁸ Suomen Tuomariliitolta, Tuomioistuinvirastolta ja eduskunnan oikeusasiamieheltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Tuomioistuinviraston mukaan tuomioistuinlaitoksessa ollaan laajasti yhtä mieltä siitä, että nykyinen lautamiesten osallistumisjärjestelmä ei pitkästä perinteestä huolimatta toimi niin kuin pitäisi.

²⁹ Oikeusministeriö, Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta.

³⁰ Selonteko, s. 3; Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2023, s. 5. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 6.

³¹ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 9 ja 10. Suomen Asianajajaliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

³² Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 11. Huomioon otettavia haasteita ovat etenkin odotettavissa olevat eläkkeelle siirtymiset, alueelliset erot ja digitalisaation vaikutukset. Hanke on määrä saada päätökseen heinäkuuhun 2024 mennessä.

³³ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 6. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 28.

³⁴ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 9. Eduskunnan lakivaliokunta on seurannut kyseisen uudistuksen vaikutuksia, ja oikeusministeriö teetti tästä syystä arvioinnin Itä-Suomen yliopiston johdolla. Suomen lisäpanos oikeusvaltiokertomukseen 2024.

³⁵ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 9.

³⁶ Korkeimmalta oikeudelta ja Suomen Asianajajaliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

³⁷ Selonteko oikeudenhoidosta, s. 49. Suomen Asianajajaliiton antama kirjallinen lausunto oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 14. Palkkioita ei ole korotettu vuoden 2014 jälkeen, vaikka yksityiset oikeusavustajat hoitavat noin 80 prosenttia rikosasioista. Suomen Asianajajaliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

kesken tapahtuvan kulujaon tarkistamista.³⁸ Tuomioistuimilla on ollut toukokuusta 2023 lähtien enemmän harkintavaltaa riita-asioiden oikeudenkäyntikulujen kohdentamisessa, kuten vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksesta ilmenee³⁹. Tämän uudistuksen vaikutuksia arvioidaan parhaillaan.⁴⁰

Yhdenmukaisempien ja laadukkaampien oikeusapupalvelujen järjestämiseksi perustettu valtakunnallinen Oikeuspalveluvirasto aloittaa toimintansa vuonna 2025. Hallitus pyrkii parantamaan edellytyksiä tarjota yhdenmukaisempia ja laadukkaampia oikeusapu- ja edunvalvontapalveluja sekä talous- ja velkaneuvontaa. Tätä varten on perustettu valtakunnallinen Oikeuspalveluvirasto, jäljempänä 'virasto'.⁴¹ Virasto muodostuu keskushallinnosta sekä oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoista. Tavoitteena on tehostaa ja yhtenäistää kehittämistyötä, huolehtia palvelujen tasapuolisesta saatavuudesta sekä mahdollistaa toimintojen parempi resursointi.⁴² Viraston on määrä aloittaa toimintansa 1. tammikuuta 2025.⁴³

Yleisten tuomioistuinten asianhallintajärjestelmän odotetaan olevan kokonaan käytössä vuonna 2024. Yleisten tuomioistuinten asianhallinta- ja digitalisointijärjestelmän (AIPA) asteittainen käyttöönotto on meneillään, ja järjestelmän odotetaan olevaan kokonaan toiminnassa kesäkuussa 2024. Tietyt vaiheet, kuten maksukyvyttömyysasioiden lisääminen, toteutetaan myöhemmin.⁴⁴ AIPA-järjestelmään siirrytään myös syyttäjälueilla, joilla sen odotetaan olevan kokonaan käytössä vuoteen 2025 mennessä.⁴⁵ Vuonna 2020 valmistunut vastaava hallintotuomioistuinten järjestelmä (HAIPA) on jo tuomioistuinten koko henkilöstön, myös tuomareiden, käytössä.⁴⁶ Sidosryhmien mukaan mahdollisuuksia poimia tietoja järjestelmästä voidaan hyödyntää muihinkin tarkoituksiin, muun muassa työmäärän arviointiin.⁴⁷ Videotallenteiden käyttöä todistelun vastaanottamisessa koskeva uudistus, joka hyväksyttiin vuonna 2022, tulee voimaan, kun videotallenteita varten tarvittava tietojärjestelmä on kehitetty, oletettavasti vuonna 2025.⁴⁸ Sidosryhmät ovat suhtautuneet myönteisesti AIPA-järjestelmän käyttöönottoon, mutta sitä on samalla pidetty vain minimaalisena ratkaisuna, jossa on selvästi kehittämisen varaa.⁴⁹ Yleisesti ottaen voidaan todeta, että EU:n oikeusalan tulostaulun 2024

³⁸ Suomen Asianajaliiton antama kirjallinen lausunto oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 15. Myös korkein oikeus piti ongelmallisena kulujen määräämistä hävinneen osapuolen maksettaviksi. Korkeimmalta oikeudelta ja Suomen Tuomariliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

³⁹ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 7.

⁴⁰ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 7.

⁴¹ Hallitusohjelma, s. 211. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 9. Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Suomessa on nykyään kuusi oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä. Eduskunta hyväksyi Oikeuspalveluvirastoa koskevan lain (1133/2023) 24. marraskuuta 2023, ja se tulee voimaan 1. tammikuuta 2025.

⁴² Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 9. Laki Oikeuspalveluvirastosta (1133/2023), 1 §:n 2 momentti.

⁴³ Oikeusministeriö (2023), päätös Oikeuspalveluviraston perustamisesta, VN/24741/2023, 21.9.2023.

⁴⁴ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 11. Lisätietoja on Oikeusvaltiokertomuksissa 2021, 2022 ja 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 3 (2021), s. 4 (2022) ja s. 6–7 (2023).

⁴⁵ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁴⁶ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 11.

⁴⁷ Korkeimmalta hallinto-oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁴⁸ Ks. edellinen alaviite, s. 11–12.

⁴⁹ Korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Suomen Tuomariliiton mukaan AIPA-järjestelmän käytössä riita-asioissa on ollut käytännön ongelmia kolmen viime vuoden aikana, ja se

mukaan Suomessa on enimmäkseen käytössä digitaalitekniologian käytön mahdollistavat menettelysäännöt⁵⁰ sekä sähköiset viestintävälineet tuomioistuimissa ja syyttäjälaitoksessa⁵¹, kun taas siviili-, kauppaja- ja hallinto-oikeudellisten menettelyjen käynnistämiseen ja seuraamiseen tarkoitetuissa digitaalisissa ratkaisuisa⁵² ja tuomioiden julkaisemisessa verkossa⁵³ on parantamisen varaa. Asianajajia ja muuta oikeudellista edustusta varten tarkoitetun portaalin odotettiin olevan toiminnassa vuoden 2023 loppuun mennessä. Tältä osin ei ole kuitenkaan tapahtunut kehitystä.⁵⁴

Oikeuslaitoksen resursseja on lisätty, mutta rakenteellisia puutteita on edelleen. Oikeudenhoitoa koskevassa selonteossa todettiin vuonna 2022, että asianmukaisten toimintaedellytysten turvaaminen ja oikeudenhoidon tavoitteisiin pääseminen edellyttää pysyvää lisärahoitusta noin 90 miljoonaa euroa vuodessa.⁵⁵ Noin kolmannes tästä määrästä olisi osoitettava tuomioistuimille.⁵⁶ Tämän perusteella vuonna 2024 on osoitettu pysyvää lisärahoitusta tuomioistuimille, ja seuraaville vuosille on suunnitteilla muuta rahoitusta.⁵⁷ Myös henkilöresursseja on lisätty merkittävästi (noin 100 uutta tuomaria ja muuta tuomioistuinhenkilöstöä).⁵⁸ Sidosryhmät ovat olleet tyytyväisiä tähän lisärahoitukseen ja pitäneet sitä tärkeänä askeleena.⁵⁹ Niiden mukaan edelleen on kuitenkin puutteita, jotka liittyvät etenkin vakinaisten tuomarinvirkojen varmistamiseen⁶⁰, digitaalitekniologian käytöstä aiheutuneiden lisäkustannusten rahoittamiseen⁶¹ sekä tuomioistuinten toimitilojen vuokratilosten kasvuun⁶². Myös tuomioistuimissa toimivan tukihenkilöstön rahoitus on sidosryhmien mukaan

suhtautuu melko pessimistisesti järjestelmän tulevaan käyttöön myös rikosasioissa. Käräjäoikeustuomarit ry:n valtiontalouden tarkastusvirastolle tekemää kantelua AIPA-järjestelmään suunnattujen varojen käytöstä (ks. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 7) ei ole vielä ratkaistu. Suomen Tuomariliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁵⁰ Erityisesti hallinto-oikeudellisissa asioissa ja laajalti myös siviili- ja kauppaoikeudellisissa sekä rikosasioissa. EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaavio 43.

⁵¹ EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 45–46.

⁵² Esimerkiksi digitaaliset ratkaisut, jotka mahdollistavat asiakkaiden pääsyn vireillä olevien tai päättyneiden siviili- tai kauppaoikeudellisten asioidensa sähköiseen asiakirjavihkoon tai joiden avulla vastaaja pääsee sähköisesti käsiksi vireillä olevaan rikosasiaansa. EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 47–48.

⁵³ EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaavio 49.

⁵⁴ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 7. Suomen Tuomariliiton antamat tiedot, s. 16.

⁵⁵ Selonteko oikeudenhoidosta, s. 5. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 8.

⁵⁶ Suomen Asianajajaliitolta ja korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁵⁷ Vuonna 2024 tuomioistuimille on osoitettu 19,4 miljoonaa euroa ja oikeudenhoitoon yleensä 30 miljoonaa euroa. Vuonna 2025 oikeudenhoitoon on tarkoitus osoittaa lisävaroja 65 miljoonaa euroa. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 9–10. Oikeuslaitoksen lisäresursseja koskevat tiedot on saatu Tuomioistuinvirastolta, korkeimmalta oikeudelta ja korkeimmalta hallinto-oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä. Ks. tältä osin myös EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaavio 34.

⁵⁸ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 10. Tuomioistuinvirastolta ja korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁵⁹ Tuomioistuinvirastolta, korkeimmalta oikeudelta ja Suomen Tuomariliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁶⁰ Suomen Tuomariliitolta saadut tiedot. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa toimivista tuomareista kolmannes ei ole vakinaisessa virassa, mikä voi liiton mukaan vaikuttaa heidän riippumattomuuteensa.

⁶¹ Tuomioistuinvirastolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁶² Tuomioistuinvirastolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Suuret toimitilamenot ja niiden kasvu mainitaan myös Suomen panoksessa oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 10. Suomen Asianajajaliiton

edelleen riittämätöntä.⁶³ [täydennetään palkkausjärjestelmän tarkistaminen] Syyttäjälaitoksen henkilöresurssit ovat kasvaneet hieman, ja niiden odotetaan kasvavan edelleen.⁶⁴ Tämä vaikutti vuonna 2023 myönteisesti myös vireillä olevien asioiden määrään, joka pieneni aiemmista vuosista. Samanlaisen kehityksen arvioidaan jatkuvan vuonna 2024.⁶⁵

Tehokkuus

Oikeuslaitos toimii yleisesti ottaen tehokkaasti, joskin menettelyjen kestossa on sidosryhmien mielestä jonkin verran parantamisen varaa. Arvioitu siviili- ja kauppaoikeudellisten riita-asioiden ratkaisemiseen ensimmäisessä oikeusasteessa kuluva aika on pidentynyt hieman ja on edelleen keskitasoa (327 päivää vuonna 2022, 305 päivää vuonna 2021). Asioiden selvitysaste on pysynyt 100 prosentissa.⁶⁶ Hallinto-oikeudellisten asioiden ratkaisemiseen kuluva keskimääräinen aika on lyhentynyt hieman (281 päivää vuonna 2022, 296 päivää vuonna 2021), ja asioiden selvitysaste on parantunut edelleen (104 prosenttia vuonna 2022, 102 prosenttia vuonna 2021).⁶⁷ Menettelyjen keskimääräinen kesto on haasteena joillakin unionin oikeuden aloilla, kuten kilpailuoikeuteen (805 päivää vuonna 2022) ja EU-tavaramerkkiin (681 päivää vuonna 2022) liittyvissä asioissa, kun taas lahjontaan liittyvissä asioissa Suomen tilanne on hyvä (186 päivää).⁶⁸ Vuonna 2022 julkaistussa oikeudenhoitoa koskevassa selonteossa todettiin menettelyjen keston olevan yksi oikeuslaitoksen keskeisistä ongelmista⁶⁹. Myös sidosryhmien mielestä tältä osin on edelleen parantamisen varaa.⁷⁰ Useilla resurssien lisäämiseen ja oikeudenkäymiskaaren uudistamiseen liittyvillä toimenpiteillä pyritään nopeuttamaan oikeudenkäyntejä.⁷¹

II. KORRUPTIONTORJUNNAN KEHYS

Korruptiotapausten seuranta, havaitseminen ja ehkäiseminen Suomessa on useiden elinten ja viranomaisten vastuulla. Poliisin, keskusrikospoliisin ja Syyttäjälaitoksen ohella keskeisiä viranomaisia ovat rahanpesun selvittelykeskus (FIU)⁷², valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV),

mukaan sillä, että yleisenä kehityksenä on tuomareiden ja syyttäjien toimiminen samoissa tiloissa, voi erillisistä sisäänkäynneistä huolimatta olla vaikutusta kummankin tahon riippumattomuuteen. Suomen Asianajajaliiton panos oikeusvaltiota koskevaan vuosikertomukseen 2024, s. 12.

⁶³ ISuomen Tuomariliitolta, korkeimmalta oikeudelta ja korkeimmalta hallinto-oikeudelta saadut tiedot. Sidosryhmät ovat yleisesti olleet yhtä mieltä siitä, että hallintohenkilöstön palkat eivät ole kilpailukykyisiä.

⁶⁴ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 10. Syyttäjälaitokselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁶⁵ Ratkaisemattomia asioita oli vuoden 2022 lopussa noin 18 900 ja vuonna 2023 noin 17 300. Vuoden 2024 tavoite on 16 400, ja tilanne 22. maaliskuuta 2024 oli 17 060 asiaa. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 10. Syyttäjälaitokselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁶⁶ EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 6 ja 11.

⁶⁷ EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 8 ja 12.

⁶⁸ EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaaviot 17, 19 ja 23.

⁶⁹ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 8–9.

⁷⁰ Suomen Asianajajaliiton panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 17. Oikeuskanslerin panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 18; oikeuskanslerin mukaan Helsingin käräjäoikeudessa on erityisiä haasteita. Suomen Tuomariliitolta ja korkeimmalta oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁷¹ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 12.

⁷² Rahanpesun selvittelykeskus: <https://poliisi.fi/rahanpesu>.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto sekä eduskunnan oikeusasiamies⁷³ ja oikeuskansleri⁷⁴. Korruptionvastaisten toimien suunnittelusta ja koordinoinnista vastaava viranomainen on oikeusministeriön kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto. Se esimerkiksi koordinoi korruptionvastaista yhteistyöverkostoa, johon kuuluu useiden ministeriöiden, poliisin, ammattiliittojen ja kansalaisyhteiskunnan edustajia.⁷⁵

Asiantuntijat ja yritysjohtajat pitävät Suomea yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista. Transparency Internationalin vuoden 2023 korruptioindeksissä Suomi sai 87/100 pistettä ja sijoittui toiselle sijalle sekä Euroopan unionissa että maailmanlaajuisesti.⁷⁶ Tilanne on pysynyt suhteellisen vakaana viiden viime vuoden ajan.⁷⁷ Vuonna 2024 toteutetun korruptiota koskevan erityiseurobarometrin mukaan 18 prosenttia suomalaisista vastaajista pitää korruptiota laajalle levinneenä kotimaassaan (EU:n keskiarvo 68 %) ja 6 prosenttia vastaajista katsoo, että korruptio vaikuttaa heidän jokapäiväiseen elämäänsä (EU:n keskiarvo 27 %).⁷⁸ Yrityksistä 18 prosenttia katsoo, että korruptio on laajalle levinnyttä (EU:n keskiarvo on 65 %), ja 14 prosenttia katsoo, että korruptio haittaa niiden liiketoimintaa (EU:n keskiarvo on 36 %).⁷⁹ Lisäksi 48 prosenttia vastaajista katsoo syytetoimien johtaneen tuomioon korruptiotapauksissa niin usein, että se voi estää korruptoituneita käytäntöjä (EU:n keskiarvo on 32 %)⁸⁰, ja 63 prosenttia yrityksistä on sitä mieltä, että johtavan viranhaltijan lahjonnasta kiinni jääneitä henkilöitä ja yrityksiä rangaistaan asianmukaisesti (EU:n keskiarvo on 31 %)⁸¹.

Oikeusministeriö on alkanut valmistella uutta korruptionvastaista toimenpideohjelmaa vuosiksi 2024–2027. Oikeusministeriö olettaa, että kansallisen korruptionvastaisen strategian ja vuosien 2021–2023 toimenpideohjelman lopullinen täytäntöönpanoraportti valmistuu heinäkuuhun 2024 mennessä.⁸² Valtioneuvosto antoi maaliskuussa 2024 oikeusministeriölle tehtäväksi laatia uusi toimenpideohjelma vuosiksi 2024–2027 aiemmin laaditun

⁷³ Eduskunnan oikeusasiamies: <https://www.oikeusasiamies.fi>

⁷⁴ Oikeuskansleri: <https://oikeuskansleri.fi>

⁷⁵ Korruptiontorjuntaa käsittelevällä oikeusministeriön verkkosivustolla (korruptiontorjunta.fi) on yksityiskohtaiset tiedot korruption torjuntaan osallistuvista elimistä ja niiden tehtävistä.

⁷⁶ Transparency Internationalin korruptioindeksi 2023 (2024). Käsitelmä korruption tasosta on luokiteltu seuraavasti: alhainen (asiantuntijoiden ja yritysjohtajien käsitystä julkisen sektorin korruptiosta kuvaava pistemäärä yli 79); suhteellisen vähäinen (79–60 pistettä), suhteellisen suuri (59–50 pistettä), suuri (alle 50 pistettä).

⁷⁷ Vuonna 2019 pistemäärä oli 86, vuonna 2023 puolestaan 87. Pistemäärä kasvaa/pienenee merkittävästi, kun muutos on enemmän kuin viisi pistettä, se paranee/heikentyy, jos muutokset ovat 4–5 pistettä; ja se on melko vakaa, jos muutokset ovat 1–3 pistettä viiden edellisen vuoden aikana.

⁷⁸ Erityiseurobarometri 584 (2024) – Kansalaisten suhtautuminen korruptioon EU:ssa. Eurobarometrin tiedot korruptiota koskevista kansalaisten käsityksistä ja kokemuksista päivitetään joka vuosi. Aiemmat tiedot perustuvat erityiseurobarometriin 534 (2023).

⁷⁹ Flash-eurobarometri 543 (2024) – Yritysten suhtautuminen korruptioon EU:ssa. Eurobarometrin tiedot yritysten suhtautumisesta korruptioon päivitetään joka vuosi. Aiemmat tiedot perustuvat Flash-eurobarometriin 507 (2022).

⁸⁰ Erityiseurobarometri 584 (2024) – Kansalaisten suhtautuminen korruptioon EU:ssa.

⁸¹ Flash-eurobarometri 543 (2024) – Yritysten suhtautuminen korruptioon EU:ssa.

⁸² Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Vuosia 2021–2023 koskevaan korruptionvastaisen strategian toimenpideohjelmaan sisältyi 79 toimenpidettä. Suunnitelluista 79 toimenpiteestä 76:n täytäntöönpano oli aloitettu maaliskuussa 2024. Aloittamatta oli vain kolme toimenpidettä, joista yksi koskee urheilukilpailujen manipulointia.

korruptionvastaisen strategian pohjalta.⁸³ Oikeusministeriö on sitoutunut ottamaan kansalaisyhteiskunnan mukaan uuden toimenpideohjelman suunnitteluun, ja tavoitteena on saada se päätökseen vuoden 2024 loppuun mennessä.⁸⁴ GRECON suosittama⁸⁵ poliisin korruptionvastainen toimintapolitiikka julkaistiin 19. maaliskuuta 2024⁸⁶. Poliisihallitus julkaisi 14. kesäkuuta 2024 poliisin korruptionvastaisen toimintapolitiikan toimeenpanosuunnitelman.⁸⁷ Rajavartiolaitoksen korruptionvastainen toimenpideohjelma tuli voimaan marraskuussa 2023. Lisäksi viranomaiset ovat ehdottaneet Verohallinnon räätälöityä korruptionvastaista toimintapolitiikkaa parhaiden käytäntöjen malliksi julkisen sektorin organisaatioille.⁸⁸

Vaikutusvallan kauppaamista koskeva kansallinen lainsäädäntöehdotus on jätetty odottamaan, jotta se voitaisiin saattaa vastaamaan parhailaan neuvoteltavaa EU:n lainsäädäntöä. Kyseisen lainsäädännön antamisessa ei näin ollen ole edistytty. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa Suomelle suositeltiin, että se antaisi ”lainsäädäntöä vaikutusvallan kauppaamisesta [...]”.⁸⁹ Kuten jo aiempina vuosina on selostettu, oikeusministeriö valmisteli vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointia koskevan esitysluonnoksen, joka lähetettiin lausuntokierrokselle marraskuussa 2022.⁹⁰ Esitysluonnos ei kuitenkaan keväällä 2023 järjestettyjen eduskuntavaalien vuoksi edennyt eduskunnan käsittelyyn. Syyttäjälaitos oli yleisesti ottaen tyytyväinen esitykseen, vaikka joitakin sen esittämiä huolenaiheita ei otettu huomioon.⁹¹ Oikeusministeriö on tällä välin ilmoittanut haluavansa ennen kansallisen lainsäädännön antamista odottaa, että EU:ssa parhailaan käytävä keskustelu korruption torjuntaa koskevasta direktiiviehdotuksesta saadaan päätökseen.⁹² Koska vaikutusvallan kauppaamista koskevan kansallisen ehdotuksen käsittely ei ole edennyt, oikeusvaltiokertomuksessa 2023 esitetyn suosituksen suhteen ei tältä osin ole edistytty.

⁸³ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Strategian keskeisiä painopisteitä ovat edelleen seuraavat: korruption torjunnan ja ennaltaehkäisyyn viranomaisrakenteiden vahvistaminen ja selkeyttäminen sekä toimijoiden välisen yhteistyön parantaminen, korruptiotietoisuuden lisääminen, läpinäkyvyyden lisääminen, korruptiotapausten paljastumisen tehostaminen, korruption torjuntaan liittyvän lainsäädännön toimivuuden selvittäminen ja kehittäminen sekä korruption ja sen torjuntaan liittyvän tutkimuksen ja tilannekuvan edistäminen.

⁸⁴ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Oikeusministeriö olettaa, että maaliskuun 2024 lopussa alkava yleinen suunnitteluprosessi kestää 3–4 kuukautta. Raportin julkaisemisen jälkeen oikeusministeriö järjestää verkkoseminaarin, jossa esitellään toimenpideohjelman tulokset. Suomen viranomaisilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut kirjalliset tiedot.

⁸⁵ GRECON viides arviointikierros – toinen vaatimustenmukaisuusraportti, suositus vii, s. 9.

⁸⁶ Poliisi (2024), Poliisin korruptionvastainen toimintapolitiikka.

⁸⁷ Suomen viranomaisilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saatu kirjallinen lausunto. Poliisihallitus laati poliisin korruptionvastaisen toimintapolitiikan helmikuussa 2024.

⁸⁸ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 17.

⁸⁹ Ks. edellinen alaviite, s. 2. Komissio totesi vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa, että suosituksen suhteen oli edistytty jonkin verran.

⁹⁰ Sekä Poliisihallitus että keskusrikospoliisi kannattivat esitystä, koska sillä olisi tärkeä rooli rajat ylittävän korruptiorikollisuuden torjunnassa. Ks. Esitysluonnos vaikutusvallan kauppaamisrikoksen säätämiseksi rangaistavaksi. Lausuntotiivistelmä (2023). Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 10–11. Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 8.

⁹¹ Syyttäjälaitokselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Syyttäjät mainitsivat erityisesti tarpeettoman lisääntyneen rasitteen todistusaineiston keräämisessä vaikutusvallan kauppaamisessa välittäjänä toimivien osalta.

⁹² Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi korruption torjunnasta, COM(2023) 234 final.

Ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamisessa on edistytty jonkin verran, ja oikeusministeriön on vielä määrä päättää sen tarkistamisesta. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa Suomelle suositeltiin, että se pyrki ”edistämään hanketta ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamiseksi”.⁹³ Oikeusministeriö ei ole vielä päättänyt mahdollisesta lisämuutosten tekemisestä lahjontarikoksia koskeviin rikoslain sääntöihin. Päätöksen puuttuminen on mainittu aiemmissa kertomuksissa⁹⁴, ja siitä on huomauttanut myös OECD, joka on korostanut, että Suomen on pantava täytäntöön ulkomaisia lahjontarikoksia koskeva lainsäädäntönsä sekä ratkaistava näiden rikosten määritelmään liittyvät ongelmat⁹⁵. Valtioneuvosto julkaisi helmikuussa 2022 riippumattoman tutkimuksen kansainvälisessä liiketoiminnassa esiintyvistä korruptiosta, myös ulkomaisesta lahjonnasta.⁹⁶ Tutkimuksessa todettiin, että lainsäädäntökehystä on tarpeen kehittää edelleen. Oikeusministeriö tilasi vuoden 2023 jälkipuoliskolla uuden riippumattoman tutkimuksen.⁹⁷ Oikeusministeriöltä odotetaan edelleen päätöstä lahjontaa koskevan lainsäädännön muuttamisesta tämän 31. toukokuuta 2024 julkaistun uusimman tutkimuksen perusteella.⁹⁸ Koska lahjontarikoksia koskevien säännösten tarkistamismahdollisuudesta käynnistettiin toinen tutkimus, vuoden 2023 kertomuksessa esitetyn suosituksen suhteen on tältä osin edistytty jonkin verran.

Poliisin ja Syyttäjälaitoksen yhteistyö on sujunut edelleen hyvin⁹⁹, ja Poliisin ja Syyttäjälaitoksen saamat lisäresurssit auttavat niitä hoitamaan tehtävänsä tehokkaasti. Poliisi on saanut kansallisen korruptionvastaisen strategian ja vuosien 2021–2023 toimenpideohjelman puitteissa lisäresursseja korruption ennaltaehkäisyyn ja tutkintaan.¹⁰⁰ Poliisi katsoo, että korruptiotapausten käsittelyyn on nykyään riittävästi resursseja ja asiantuntemusta.¹⁰¹

⁹³ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 2.

⁹⁴ Ks. oikeusvaltiokertomus 2022, s. 8. Arvio, joka kattaa myös virkavastuun mahdollisen laajentamisen kuntien ja valtion enemmistöomisteisten yhtiöiden toimintaan, oli tarkoitus saada valmiiksi jo vuosina 2020–2021. Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi korruptionvastaiseksi strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2021–2023, s. 41. Lahjontaa käsittelevä OECD:n työryhmä ilmaisi vakavan huolensa ulkomaisen lahjonnin valvonnan puutteesta Suomessa.

⁹⁵ Lahjontaa käsittelevä OECD:n työryhmä ilmaisi vakavan huolensa ulkomaisia lahjontarikoksia koskevan lainsäädännön puutteellisesta täytäntöönpanosta Suomessa. Havainnot ovat peräisin OECD:n neljännen vaiheen arviointiraportista vuodelta 2017. Suomelle suositellaan, että se tarkistaisi ulkomaista lahjontarikoksia koskevat lakinsa sellaisten merkittävien puutteiden poistamiseksi, jotka voisivat haitata sen tehokasta valvontaa.

⁹⁶ Valtioneuvoston kanslia (2022), Lahjonta kansainvälisessä liiketoiminnassa – Sääntelyn, soveltamiskäytännön ja koulutuksen nykytila ja muutostarpeet. Tutkimus osoittaa, että kehittämisen tarvetta on niin lainsäädännössä ja soveltamiskäytännössä kuin tarjolla olevassa koulutuksessakin. Kuten tutkimuksessa suositeltiin, ministeriö sitoutui jatkamaan rikostutkijoille, syyttäjille ja tuomareille järjestettyä koulutusta ulkomaisten lahjontarikosten selvittämisestä. Kuten viime vuonna raportoitiin (oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 9), koulutukset aloitettiin vuonna 2021.

⁹⁷ Tutkimus on parhaillaan oikeusministeriön tarkistettavana. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 6. Oikeusvaltiokertomus 2023: Suomi, s. 9–10. Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

⁹⁸ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Ks. myös valtioneuvosto (2024), Lahjusrikossäännösten kehittämistarpeita.

⁹⁹ Syyttäjälaitokselta ja poliisilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁰⁰ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 14. Kahdesta lisäpoliisista toinen työskentelee keskusrikospoliisin talousrikostiimissä ja toinen rahanpesun selvittelykeskuksessa. Vuonna 2024 keskusrikospoliisin tutkintaosastolle on määrä palkata vielä kaksi poliisia tutkimaan korruptiorikoksia.

¹⁰¹ Poliisihallitukselta ja keskusrikospoliisilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Poliisi arvelee, ettei erillisen korruptiorikoksiin erikoistuneen yksikön perustamisesta ryhdytä keskustelemaan.

Poliisi saa tukea ulkopuolisilta asiantuntijoilta, ja keskusrikospoliisille, paikallisille poliisiasemille ja rahanpesun selvittelykeskukselle järjestetään korruptiotapausten tunnistamiseen liittyvää koulutusta.¹⁰² ja sen keskeisiä tavoitteita ovat kansalaisten luottamuksen lisääminen ja korruptioriskien tunnistaminen poliisissa. Korruptiorikoksiin erikoistuneita syyttäjiä on kuusi ja virkarikoksia koskeviin syytetoimiin erikoistuneita syyttäjiä 19.¹⁰³ Talousrikoksiin erikoistuneet syyttäjät käsittelevät usein lahjontarikoksia kaikilla syyttäjäläyillä¹⁰⁴, ja apulaissyyttäjät avustavat ylemmän tason syyttäjiä korruptiotapauksissa. Yhteistyö EPPOn kanssa sujuu hyvin.¹⁰⁵ Korruptiorikoksia koskevien syytteiden määrä on pysynyt vakaana. Vuonna 2023 syyttäjälle päätyi 40 korruptiotapausta ja 25 tapausta ratkaistiin.¹⁰⁶ Samana vuonna syyttäjän ratkaisua odotti 15 korruptiotapausta, joista kolme oli ollut vireillä yli 12 kuukautta.¹⁰⁷ Verrattuna vuoteen 2022, jolloin poliisi toimitti syyttäjälle yhdeksän korruptiotapausta, määrä on pysynyt vakaana, eli syyte on nostettu keskimäärin kymmenessä tapauksessa vuodessa.¹⁰⁸

Ministerien ja ylimpien virkamiesten lahjomattomuuskehyksen täytäntöönpanossa ei ole edistytty, sillä ministereihin ei sovelleta käytännesääntöjä ennen kuin asiasta on tehty poliittinen päätös. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa Suomelle annettiin suositus, jonka mukaan sen pitäisi ”vahvistaa ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavaa lahjomattomuus- ja vastuuvollisuuskehystä hyväksymällä heitä koskevat käytännesäännöt”.¹⁰⁹ Virkamiesten ja ylimpien johtohenkilöiden toimintaohje on ollut käytössä vuodesta 2021 lähtien, mutta sitä ei sovelleta ministereihin.¹¹⁰ Keväällä 2023 tarkistetun ministerin käsikirjan tavoitteena on antaa katsaus valtioneuvoston organisaatioon ja toimintaan, mukaan lukien laillisuuskysymykset, ministerivastuut ja hyvän hallinnon periaatteet.¹¹¹ Erityiset käytännesäännöt koskisivat kuitenkin muita arkaluonteisia puolueettomuuteen ja riippumattomuuteen liittyviä aloja,

Keskusrikospoliisissa on yksi korruptiontorjunnasta vastaava valtakunnallinen koordinaattori ja kaksi korruptiontorjuntatehtäviä hoitavaa tutkijaa.

¹⁰² Keskusrikospoliisilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁰³ Oikeusministeriön kirjallinen lausunto Suomeen tehdyn maavierailun jälkeen.

¹⁰⁴ Syyttäjälaitokselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saatu kirjallinen lausunto.

¹⁰⁵ EPPOn vuoden 2023 vuosikertomuksessa ei mainita Suomea koskevia korruptiotapauksia.

¹⁰⁶ Oikeusministeriön kirjallinen lausunto Suomeen tehdyn maavierailun jälkeen.

¹⁰⁷ Suomen viranomaisilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saatu kirjallinen lausunto.

¹⁰⁸ Syyttäjälaitokselta Suomeen vuonna 2021 tehdyn maavierailun yhteydessä saatujen, vuosia 2010–2019 koskevien tietojen mukaan syytetoimiin johtaneiden korruptio- ja talousrikostapausten keskimääräinen vuotuinen määrä on pysynyt suhteellisen vakaana kymmenen vuoden raportointijakson aikana, ja tapauksia on keskimäärin kymmenen vuodessa. Ks. myös oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 10. Vuoden 2022 tietojen mukaan määrä on palannut keskimäärin kymmeneen syytetapaukseen vuodessa.

¹⁰⁹ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 2.

¹¹⁰ Toimintaohjeen tarkoituksena on antaa kattava näkemys puolueettomuudesta ja riippumattomuudesta sekä niitä koskeva normi, ja sitä täydentävät perustuslaillinen perusta ja oikeuskanslerin valvonta. Suomen valtioneuvosto (2021): Virkamieseettinen toimintaohje. Virkamieseettinen toimintaohje annettiin vuonna 2021. Se koskee valtionhallinnon ylempiä virkamiehiä, myös erityisneuvonantajia, joihin sovelletaan sittemmin myös taloudellisten tietojen julkistamista koskevia vaatimuksia. Oikeusvaltiokertomus 2021, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 7; Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 9.

¹¹¹ Ministerien oikeudellinen ja poliittinen vastuu, ministerien yksityisiä sidonnaisuuksia koskeva ilmoitus, esteellisyys, mukaan lukien ministereitä koskevat esimerkkitapaukset, vieraanvaraisuuden, etujen ja lahjojen vastaanottaminen ministerinä, ministerien sitoutuminen toimiin siirryttäessä muihin tehtäviin, hyvän hallinnon periaatteet, hallinnon avoimuus, tietojen ilmoittamatta jättäminen ja käytön kieltäminen, sisäpiiriasiat, virkamiesten velvollisuudet ja virkavastuu.

joita ei tällä hetkellä käsitellä ministerin käsikirjassa.¹¹² Oikeusministeriö julkaisi elokuussa 2022 taustamuistion¹¹³, jossa kuvataan ministerivastuuta koskevan sääntelyn tilannetta. Taustamuistiosta ei ole vielä keskusteltu eduskunnassa.¹¹⁴ Kuten aikaisemmin on todettu¹¹⁵, virkamiesten ja ylimpien johtohenkilöiden toimintaohjeen henkilöllistä soveltamisalaa on mahdollista laajentaa siten, että sitä sovelletaan nimenomaisesti ministereihin, kuten myös GRECO on suositellut¹¹⁶. Keskusteluille ministerien käytännesääntöjen hyväksymisestä ei ole vahvistettu konkreettista aikataulua.¹¹⁷ Koska ministereitä varten ei ole olemassa käytännesääntöjä, vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa annetun suosituksen täytäntöönpanossa ei kaiken kaikkiaan ole edistytty.

Avoimuusrekisterilaki on tullut voimaan, ja sillä on perustettu sähköinen avoimuusrekisteri ja parannettu lobbausta koskevaa kehystä. Avoimuusrekisterilaisa, joka tuli voimaan 1. tammikuuta 2024, säädetään velvollisuudesta rekisteröidä oikeushenkilöiden ja yksityisten elinkeinonharjoittajien harjoittama vaikuttamistoiminta ja siihen liittyvä ammatillinen neuvonta.¹¹⁸ Kansalaisjärjestöt pitivät lakia tärkeänä edistysaskeleena.¹¹⁹ Vuodesta 2024 alkaen eduskuntaan ja ministeriöihin kohdistetusta vaikuttamistoiminnasta on ilmoitettava avoimuusrekisteriin, jota hallinnoi valtiontalouden tarkastusvirasto. Valtioneuvosto seuraa avoimuusrekisterin toimintaa ja arvioi asiaa koskevaa lainsäädäntöä hallituskauden loppupuolella (vuosina 2026–2027).¹²⁰ Oikeusministeriö valmistelee viestintä- ja koulutuskampanjaa: uusi avoimuusrekisteri on myös sisällytetty erityiseksi aiheeksi ylimpien johtohenkilöiden verkkokoulutuskurssille. Neuvottelukunta, jonka valtiontalouden tarkastusvirasto on asettanut avoimuusrekisterilain nojalla ja jossa on mukana myös oikeusministeriön, valtiovarainministeriön,

¹¹² GRECON viides arviointikierros – Toinen vaatimustenmukaisuusraportti, suositus i, 17 ja 96 kohta. Valtioneuvoston jäsenten korruptiotutkinnassa noudatetaan eri menettelyä kuin korruptiotapauksissa yleensä. Ministerin käsikirja on yleisluonteinen, eikä käytössä ole täytäntöönpanon valvontaa koskevaa mekanismia. Valtiovarainministeriön verkkosivustolla on ilmoitukset valtionhallinnon ylempien virkamiesten ja ministerien erityisneuvonantajien yksityisistä sidonnaisuuksista. Sidonnaisuusilmoitusten keskitettyä tilastollista seuranta ei kuitenkaan ole, eikä niitä todenneta erityisellä menettelyllä. Virkamiehen velvollisuutena on korjata ja täydentää yksityisiä sidonnaisuuksia koskevan ilmoituksen sisältämien tietojen muutoksia ja puutteita (valtion virkamieslaki 8 a §). Lisäksi asianomainen viranomais vastaa julkaistujen tietojen ajantasaisuudesta (valtion virkamieslain 8 d §).

¹¹³ Valtioneuvosto (2022), Oikeudellista ministerivastuuta ja kansanedustajan syytelupapyyntöä koskeva taustamuistio.

¹¹⁴ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 12. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2023, s. 20.

¹¹⁵ Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 10. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 13–14.

¹¹⁶ GRECO totesi, että tämä on mahdollinen este rikosoikeusjärjestelmän tehokkaalle toiminnalle. GRECON viides arviointikierros – Toinen vaatimustenmukaisuusraportti, suositukset iv ja v, 28–41 kohta. GRECON viides arviointikierros – Vaatimustenmukaisuusraportti, 39–41 kohta. Valtiovarainministeriö ja oikeusministeriö ovat yhdessä laatineet ylimmille virkamiehille virkamiesetiikkaa koskevan koulutuksen. Oikeusministeriön mukaan Suomi tarjoaa ensimmäistä kertaa lahjomattomuutta ja korruption torjuntaa koskevaa koulutusta ylimmille virkamiehille. Kurssia suositellaan myös keskijohdolle. Digitaalinen eOppiva-kurssi koostuu seitsemästä moduulista, joissa käsitellään 1) ylimmän johdon roolia hyvän hallinnon edistämässä ja korruption torjunnassa, 2) hyvän hallinnon perustaa, 3) korruption ennaltaehkäisyä, 4) eturistiriitoja, 5) sidosryhmäyhteistyötä, 6) uusia eettisiä kysymyksiä ja 7) tulevaisuuden etenemistapaa.

¹¹⁷ Valtioneuvoston kanslialta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹¹⁸ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 16. Avoimuusrekisterilaki (430/2023).

¹¹⁹ Transparency Internationalilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹²⁰ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 16.

rekisterin eri käyttäjäryhmien sekä ilmoitusvelvollisten ja tiedeyhteisön edustajia, on laatinut lobbauksen eettiset suositukset, jotka julkaistiin kesäkuussa 2024.¹²¹ Lobbauksella koskeva kehys perustuu kuitenkin useisiin säädöksiin ja hallinnollisiin ohjeisiin, eikä lobbauksesta ole vielä annettu kattavaa lainsäädäntöä.¹²²

Ministerien pyörövi-ilmion rajoittamista koskevan ehdotuksen käsittelyä on jatkettu, ja se on tarkoitus toimittaa eduskunnalle elokuuhun 2024 mennessä. Joidenkin viivästysten jälkeen¹²³ eduskunnalle annettiin syyskuussa 2022 lainsäädäntöehdotus ministerien pyörövi-ilmion rajoittamisesta.¹²⁴ Keskustelua ehdotuksesta ei kuitenkaan saatu päätökseen ennen eduskunnan istuntokauden päättymistä keväällä 2023.¹²⁵ Uusi lainsäädäntöaloite on nyt sisällytetty valtioneuvoston vuoden 2024 lainsäädäntösuunnitelmaan, ja siitä keskustellaan edelleen valtioneuvoston kansliassa. Ehdotus on tarkoitus antaa eduskunnalle viimeistään elokuussa 2024.¹²⁶ Uusi teksti laadittiin edellisen ehdotuksen mukaisesti¹²⁷, jonka tavoitteena oli luoda menettelyt eturistiriitojen ehkäisemiseksi ja välttämiseksi silloin, kun valtioneuvoston jäsen siirtyy toiseen tehtävään enintään 12 kuukauden ajaksi.¹²⁸

Valtioneuvoston ehdotus vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön läpinäkyvyyden kehittämisestä on tarkoitus toimittaa eduskunnalle syksyllä 2024. Oikeusministeriö on valmistellut vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön läpinäkyvyyden lisäämiseen tähtäviä muutoksia. Valtioneuvoston ehdotus, joka toimitettiin eduskunnalle marraskuussa 2022, ei edennyt käsittelyssä ennen eduskunnan istuntokauden päättymistä keväällä 2023.¹²⁹ Lainsäädännön muuttamista koskeva suunnitelma sisältyy nyt valtioneuvoston vuoden 2024 lainsäädäntösuunnitelmaan, ja lainsäädäntöehdotus on tarkoitus toimittaa eduskunnalle syksyllä 2024.¹³⁰ Uusi ehdotus perustuu edelliseen ehdotukseen, ja sen tavoitteena on parantaa vaali- ja

¹²¹ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹²² Tällä hetkellä ei uutta avoimuusrekisterilakia lukuun ottamatta ole erillistä lobbauksella koskevaa lainsäädäntöä. Lobbauksen sääntely perustuu eri säännöksiin, kuten valtion virkamieslakiin (750/1994), viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin (621/1999) ja hallintolakiin (434/2003) sekä hallinnollisiin ohjeisiin. Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 13; Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 10; Oikeusvaltiokertomus 2021, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 8.

¹²³ Esitys oli alun perin tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2021. Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 11.

¹²⁴ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 13.

¹²⁵ Oikeusministeriön kirjallinen lausunto Suomeen tehdyn maavierailun jälkeen. Suomen perustuslain mukaan ehdotuksen käsittely päättyy vaalikauden lopussa huhtikuussa 2023. Ehdotus oli sama kuin asiantuntijoiden kuulemisen vaiheessa eduskunnassa. Ministerien pyörövi-ilmion rajoittamista koskevan lakiesityksen viimeistely on yksi uuden hallitusohjelmaluonnoksen tavoitteista.

¹²⁶ Valtioneuvoston kanslialta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹²⁷ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 15.

¹²⁸ Valtioneuvoston kanslialta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Käytännössä ehdotuksella pyritään lykkäämään 12 kuukaudella ministerin (tai entisen ministerin, sillä ehdotusta sovellettaisiin myös entisiin ministereihin 12 kuukautta heidän eronsa jälkeen) uuden tehtävän aloittamista.

¹²⁹ Eduskunnan kirjelmä (EK 87/2022 vp) eduskunnan työn lopettamisesta, rauenneista asioista ja eduskunnan kokoontumisesta. Eduskunta (2023), hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta, HE 254/2022 vp; oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹³⁰ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Valtioneuvoston kanslia, Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 193–194. Tavoitteena on muuttaa ehdokkaan vaalirahoituksesta annettua lakia, puoluelakia, vaalilakia ja kansalaisaloitelakia. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 16.

puoluerahoituksen julkistamista koskevia säännöksiä ja käytäntöjä.¹³¹ Aikaisempi säännös, jolla olisi vahvistettu valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia, ei enää sisälly uuteen luonnokseen.¹³² Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa valtiontalouden tarkastusvirasto oli vastuussa vaalikampanjan rahoituksen ja kulujen ilmoitusvelvoitteen noudattamisen valvonnasta: kaikki 273 ilmoitusvelvollista henkilöä tekivät asiaa koskevassa lainsäädännössä tarkoitetun vaalirahoitusilmoituksen eli ilmoituksen vaalikampanjansa rahoituksesta ja kuluista.¹³³

Oikeusministeriö pyrkii lisäämään tietoisuutta ilmoittajansuojelulaista. Väärinkäytösten paljastajia koskevan direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä annettu kansallinen laki tuli voimaan tammikuussa 2023. Oikeusministeriö käynnisti syyskuussa 2023 koulutushankkeen väärinkäytösten paljastajia koskevasta direktiivistä sen varmistamiseksi, että sekä julkisen että yksityisen sektorin organisaatioilla on tarvittava tietämys ja ymmärrys ilmoittajansuojelulaista.¹³⁴ Kansalaiset voivat ilmoittaa väärinkäytöksistä eri kanavien kautta viranomaisille (valtiontalouden tarkastusvirasto, Verohallinto ja Finanssivalvonta) tai sähköisesti poliisille.¹³⁵

Julkisia hankintoja sekä kaupunkisuunnittelua ja maankäytön suunnittelua pidetään korkean korruptioriskin aloina, ja useilla aloitteilla pyritään puuttumaan korruptioriskeihin. Flash-eurobarometri yritysten suhtautumisesta korruptioon EU:ssa osoittaa, että 14 prosenttia Suomen yrityksistä (EU:n keskiarvo 27 %) katsoo, että korruptio on käytännössä estänyt niitä voittamasta julkista tarjouskilpailua tai saamasta julkista hankintaa koskevaa sopimusta kolmen edellisen vuoden aikana.¹³⁶ Oikeusministeriö julkaisi joulukuussa 2022 kunnallishallinnon korruptiontorjuntaa koskevan selvityksen, jossa julkiset hankinnat yksilöitiin korkean korruptioriskin alaksi.¹³⁷ Muita riskialoja ovat kaupunkisuunnittelu ja maankäytön suunnittelu sekä erityishankinnat (kuten tieto- ja viestintäteknikka, lääkkeet ja lääkintätarvikkeet). Riskialojen yksilöintiä seurasi jatkotoimena keväällä 2023 järjestetty korruptiontorjuntakoulutus

¹³¹ Ehdotuksen tarkoituksena on muuttaa ehdokkaan vaalirahoituksesta annettua lakia, vaalilakia ja kansalaisaloitelakia.

¹³² Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2023, s. 17. Äänestys- ja vaalikäytäntöjä kehittämään on perustettu parlamentaarinen työryhmä (sen odotetaan päättävän toimintansa 31. joulukuuta 2025). Työryhmä tarkastelee myös valtiontalouden tarkastusviraston asemaa ja mahdollisuutta tehostaa sen valvontatyötä. Lisäksi se pohtii, voitaisiinko lakia ehdokkaan vaalirahoituksesta muuttaa siten, että valtiontalouden tarkastusvirastolle annettaisiin mahdollisuus tehostaa valvontatyötään asettamalla uhkasakko.

¹³³ Kuten ehdokkaan vaalirahoituksesta annetussa laissa (273/2009) säädetään. VTV (2023), Kertomus vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2023 eduskuntavaaleissa. Yhteensä 162 ilmoitusvelvollista täydensi tai muutti tietoja ilmoituksensa tekemisen jälkeen. Valtiontalouden tarkastusvirasto ei saanut valituksia vaalirahoitusilmoituksista vuoden 2023 eduskuntavaalien yhteydessä.

¹³⁴ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 17. Koulutushanketta rahoitetaan EU:n sisäisen turvallisuuden rahastosta.

¹³⁵ korruptiontorjunta.fi/ilmoita-korruptiosta. Oikeuskanslerinvirasto ottaa vastaan ulkopuolisten henkilöiden ilmoitukset. Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 11.

¹³⁶ Flash-eurobarometri 543 (2024) – Yritysten suhtautuminen korruptioon EU:ssa. Tämä on 13 prosenttiyksikköä alle EU:n keskiarvon.

¹³⁷ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 17. Vuonna 2022 hankintayksiköille annettiin harmaan talouden torjumista julkisissa hankinnoissa koskeva työohje, jossa annetaan tietoa siitä, miten harmaa talous, mukaan lukien korruptio, voidaan tunnistaa.

kuntien viranhaltijoille.¹³⁸ Oikeusministeriö pyrkii ulkoisella rahoituksella laatimaan säännöllisen tilanneselvityksen, joka tarjoaisi pohdintaa tietoisuuden lisäämistä ja koulutusta koskevista hankkeista, kuten korruptiotapauksia koskevien tietojen kansallisesta analysoinnista.¹³⁹ Hankkeen tavoitteena on myös kehittää korruption torjuntaa koskeva verkkokurssi syyttäjille, tuomareille ja poliiseille.

III. TIEDOTUSVÄLINEIDEN MONIARVOISUUS JA VAPAUS

Sananvapaus on Suomessa suojattu perustuslailla, jossa taataan myös oikeus tutustua julkisiin asiakirjoihin.¹⁴⁰ Tiedotusvälineiden sääntelyviranomainen on Suomessa Liikenne- ja viestintävirasto (Traficom). Sen tehtävät ja valtuudet on vahvistettu laissa¹⁴¹, samoin kuin julkisen palvelun tiedotusvälineiden tehtävät ja valvonta¹⁴².

Kansallisten sääntelyviranomaisten tehtäviin ja rakenteisiin tehdään parhaillaan tiettyjä muutoksia, ja niiden resurssit pysyvät vakaina. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksen julkaisemisen jälkeen kansallinen sääntelyviranomainen Traficom on saanut hieman enemmän henkilöresursseja, mikä johtuu sen nimeämisestä digitaalisten palvelujen koordinaattoriksi ja sen uusista digipalvelusäädöksen ja esteettömyyttä koskevan eurooppalaisen säädöksen mukaisista tehtävistä.¹⁴³ Lisäksi se hallinnoi väliaikaista sanomalehtijakelun valtionavustusta.¹⁴⁴ Toisella kansallisella sääntelyviranomaisella eli Kansallisella audiovisuaalisella instituutilla ei ole uusia tehtäviä. Edellisen valtioneuvoston asettama työryhmä on kuitenkin esittänyt ikärajoja koskevaan lainsäädäntöön selvennyksiä ja teknisiä parannuksia, jotka kuuluisivat Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimivaltaan.¹⁴⁵ Kansallisen lainsäädäntöprosessin mahdolliset jatkotoimet ovat vielä kesken. Lisäksi Kansallisen audiovisuaalisen instituutin odotetaan yhdistyvän toisen laitoksen eli Taiteen edistämiskeskuksen kanssa uudistusprosessissa, jonka tavoitteena on vahvistaa näiden kahden instituutin palvelujen, toiminnan ja hallinnon laatua

¹³⁸ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 17. Vaaleilla valituille kunnanvaltuuston jäsenille järjestettiin koulutus tammikuussa 2024.

¹³⁹ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Oikeusministeriö pyrkii toistamaan analyysin kahden vuoden välein. Analyysissa tarkastellaan muun muassa sitä, kuinka monta korruptioasiaa on vireillä, kuinka monet ovat johtaneet tuomioihin ja mitä aloja asiat koskevat. Hanke kestää noin 24 kuukautta. Oikeusministeriö odottaa palkkaavansa hanketyöntekijät, muun muassa viestintäasiantuntijan, syksyyn 2024 mennessä.

¹⁴⁰ Suomi on vuonna 2024 Toimittajat ilman rajoja -järjestön lehdistönvapausindeksin viidennellä sijalla kolmantena vuonna peräkkäin.

¹⁴¹ Laki liikenne- ja viestintävirastosta 935/2018.

¹⁴² Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993; Euroopan parlamentin Flash-eurobarometrin News & Media Survey 2022 mukaan Suomi on jäsenvaltioista se, jossa kansalaiset luottavat selvästi eniten julkisiin televisio- ja radioasemiin (myös verkossa toimiviin).

¹⁴³ Traficomilta vuonna 2024 Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 20; Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2022/2065, annettu 19 päivänä lokakuuta 2022, digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (digipalvelusäädös); Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/882, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksista.

¹⁴⁴ Traficomilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Traficom (2024), Tietoa sanomalehtijakelun valtionavustuksesta.

¹⁴⁵ Kansalliselta audiovisuaaliselta instituutilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023), Kuvaohjelmakiin esitetään selvennyksiä ja teknisiä parannuksia.

vaikuttamatta niiden tehtäviin.¹⁴⁶ Sekä Traficom että Kansallinen audiovisuaalinen instituutti ilmoittivat, että niillä on vakaat resurssit tilanteessa, jossa on poliittista painetta vähentää rahoitusta tulevaisuudessa.¹⁴⁷ Viranomaisten riippumattomuuden osalta ei ole havaittu kehitystä, ja tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantavälineen vuoden 2024 raportin (MPM 2024) mukaan tällä alalla riski on hyvin pieni.¹⁴⁸

Lehdistön eettisiä sääntöjä tarkistetaan, ja Suomen Julkisen sanan neuvosto käsittelee yhä useampia journalistiseen etiikkaan liittyviä valituksia. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa¹⁴⁹ tarkoitettu lehdistön eettisten sääntöjen tarkistamista koskeva hanke etenee. Uudistetut säännöt julkaistiin keväällä 2024 yhdessä soveltamisoppaan kanssa, ja niitä aletaan soveltaa lokakuusta 2024 alkaen.¹⁵⁰ Tarkoituksena on muun muassa ottaa huomioon digitaalisen ympäristön mukanaan tuomat muutokset ja helpottaa sääntöjen käyttöä.¹⁵¹ Tähän mennessä Julkisen sanan neuvosto raportoi, että kantelut väitetystä journalistisen etiikan sääntöjen rikkomisesta journalismin sisällössä ovat lisääntyneet neljänä peräkkäisenä vuotena, mikä johtuu osittain valitusryhmien lisääntymisestä. Tämä on johtanut pidempiin käsittelyaikoihin.¹⁵²

Valtioneuvosto on julkaissut tutkimusraportin, joka sisältää suosituksia median keskittymisestä ja mediasisältöjen moninaisuudesta Suomessa. Maaliskuussa 2024 julkaistun riippumattoman tutkimuksen tulokset osoittavat, että uutismediassa kaksi yritysrhmää hallitsee reilusti yli puolta lehdistöalasta, millä on vaikutuksia erityisesti alueellisella ja paikallisella tasolla, kun taas radion ja television osalta kilpailu on lisääntynyt.¹⁵³ Verrattuna vuoteen 2000 sanomalehdissä työskentelevien toimittajien määrä on vähentynyt kolmanneksella.¹⁵⁴ Raportissa suositellaan muun muassa kansallisen lainsäädännön mukauttamista eurooppalaisen medianvapausäädöksen vaatimuksiin ja kannatetaan laajoja keskusteluja tiedotusvälineiden moniarvoisuuteen vaikuttavien keskittymien kriteereistä.¹⁵⁵ Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksen jälkeen tiedotusvälineiden omistuksen avoimuutta tai omistusrajoituksia koskevia sääntelymuutoksia ei ole tehty, ja tiedotusvälineiden keskittymiä arvioidaan ainoastaan kilpailulainsäädännön nojalla. MPM 2024:n mukaan mediamarkkinoiden moniarvoisuuteen liitty

¹⁴⁶ Kansalliselta audiovisuaaliselta instituutilta Suomeen vuonna 2024 tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023), Sivistyshallinto 2023 -uudistushanke, ohjausryhmä; Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023), Sivistyshallinnon uudistus etenee – OKM:n hallinnonalalla tehtäviä hoitaisi vuoden 2026 alusta viisi virastoa.

¹⁴⁷ Traficomilta ja Kansalliselta audiovisuaaliselta instituutilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁴⁸ Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 15.

¹⁴⁹ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 17.

¹⁵⁰ Julkisen sanan neuvosto (2024), Journalistin ohjeet on uudistettu; Julkisen sanan neuvosto (2024), Journalistin ohjeiden soveltamisopas julkistettiin.

¹⁵¹ Julkisen sanan neuvostolta ja Medialiitolta Suomeen vuonna 2024 tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 17; Julkisen sanan neuvosto (2023), Julkisen sanan neuvoston toimintakertomus 2023, s. 3 ja 16.

¹⁵² Julkisen sanan neuvostolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Julkisen sanan neuvosto (2024), Julkisen sanan neuvoston toimintakertomus 2023, s. 4–5.

¹⁵³ Valtioneuvosto (2024), Median keskittyminen ja mediasisältöjen moninaisuus Suomessa, s. 163–164.

¹⁵⁴ Ks. edellinen alaviite, s. 19,163.

¹⁵⁵ Kuten edellä, s. 174–179.

edelleen erittäin suuri riski, joka johtuu suurimpien medianomistajien laajasta kokonaismarkkinaosuudesta.¹⁵⁶

Valtioneuvosto tutkii parhaillaan mahdollisia julkisen palvelun tiedotusvälineitä koskevia lainsäädäntömuutoksia. Uudella hallitusohjelmalla pyritään vahvistamaan Yleisradion (Yle) riippumattomuutta ja toimituksellista puolueettomuutta.¹⁵⁷ Tätä varten parlamentaarinen työryhmä on tarkastellut tarvetta muuttaa voimassa olevaa lainsäädäntöä, ja sen arvioidaan toimittavan raporttinsa kesällä 2024.¹⁵⁸ Kuten aiemmin on todettu, Suomessa pitkäaikaisena kirjoittamattomana käytäntönä on edellyttää eduskunnan kaikkien puolueiden konsensusta kaikissa poliittisissa päätöksissä, jotka koskevat yleisradiolakia.¹⁵⁹ Tässä yhteydessä julkisen palvelun tiedotusvälineet toivoisivat riippumattomuudelleen lisää takeita.¹⁶⁰ MPM 2024:ssä raportoidaan jälleen vähäisestä julkisen palvelun tiedotusvälineiden riippumattomuuteen liittyvästä riskistä, mutta siinä pannaan merkille viimeaikaiset tapahtumat, joissa poliitikot ovat avoimesti kyseenalaistaneet julkisen palvelun tiedotusvälineiden toimituksellisen linjan.¹⁶¹

Tiedonsaantioikeuden osalta on edistytty jonkin verran, ja valtioneuvosto jatkaa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mahdollisen uudistuksen tarkastelua. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa Suomelle suositeltiin, että se ”edistyy viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamisessa, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen ja laajempi saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset”.¹⁶² Toimikauden jatkamisen jälkeen oikeusministeriön vuonna 2021 nimittämä erityinen työryhmä julkaisi joulukuussa 2023 loppumietintönsä, jossa se ehdotti julkisen hallinnon toiminnan julkisuudesta annetun lain tehostamista. Mietinnössä ehdotetaan muun muassa tietopyyntöjen käsittelyä koskevien säännösten selkeyttämistä ja henkilötietojen suojan ja julkisuusperiaatteen yhteensovittamista. Lisäksi siinä ehdotetaan lain soveltamisalan laajentamista koskemaan yksityisiä tahoja, jotka vastaavat tietyistä julkisista hallintotehtävistä, ja julkisyhteisöjen määräysvallassa olevia yhteisöjä tai säätiöitä.¹⁶³ Media-alan sidosryhmät ja toimittajat ovat tukeneet näitä suosituksia.¹⁶⁴ Valtioneuvosto päättää lainsäädäntöprosessin seuraavista vaiheista analysoituaan kaikki asiaankuuluvassa julkisessa kuulemisessa saadut

¹⁵⁶ Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 18.

¹⁵⁷ Valtioneuvosto (2023), Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 (2023:60), s. 128.

¹⁵⁸ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 20; Valtioneuvosto (2023), Yleisradion julkisen palvelun tehtävää ja rahoitusta arvioiva parlamentaarinen työryhmä.

¹⁵⁹ Oikeusvaltiokertomus 2022, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 14.

¹⁶⁰ Yleisradio Oy:ltä vuoden 2024 maavierailun yhteydessä saadut tiedot; Helsingin Sanomat (2024), Halla-aho syyttää Ylen olevan ”erittäin voimakkaasti” kallellaan vasemmalle ja vaatii rahoituksen leikkaamista.

¹⁶¹ Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 26; Euroopan parlamentin Flash-eurobarometrin News & Media Survey 2023 mukaan Suomi on jäsenvaltioista edelleen se, jossa kansalaiset luottavat selvästi eniten julkisiin televisio- ja radioasemiin (myös verkossa toimiviin).

¹⁶² Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 2. Komissio totesi vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa, että vuoden 2022 suosituksen suhteen oli tapahtunut ”jonkin verran edistymistä”.

¹⁶³ Oikeusministeriö (2023), Työryhmä ehdottaa julkisuuslakia uudistettavaksi; Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 19.

¹⁶⁴ Oikeusministeriö (2024), Julkisuuslain ajantasaistaminen (OM083:00/2020); Journalistiliiton, Sanoma Media Finland Oy:n, Tutkivan journalismin yhdistyksen ja Medialiiton vastaukset työryhmän mietintöä koskevaan julkiseen kuulemiseen.

sidosryhmien kannanotot.¹⁶⁵ Oikeuskansleri on tällä välin kiinnittänyt viranomaisten huomion asiakirjapyyntöihin vastaamisen sitoviin määräaikoihin, tarpeeseen perustella kieltäytyminen asiakirjojen toimittamisesta sekä perusteettomien, määrittelemättömien tai kohtuuttoman suurten kustannusarvioiden kieltämiseen.¹⁶⁶ Samanaikaisesti toimittajat ilmoittivat, että heillä oli aiempaa suurempia vaikeuksia saada haastatteluja ja tietoja poliitikoilta ja viranomaisilta.¹⁶⁷ MPM 2024:ssä todetaan, että suomalaisilla virkamiehillä on toisinaan taipumus suosia pikemminkin salassapitoa kuin avoimuutta.¹⁶⁸ Kaiken kaikkiaan aiempina vuosina annetun suosituksen osalta on edistytty jonkin verran.

Verkkohäirintää on dokumentoitu tapahtuvan toimittajien poliittisen raportoinnin yhteydessä. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksen julkaisemisen jälkeen Euroopan neuvoston foorumi journalismin suojelun ja toimittajien turvallisuuden edistämiseksi¹⁶⁹ on rekisteröinyt kaksi uutta hälytystä. Lisäksi Mapping Media Freedom -alustalle on rekisteröity muutamia muita tapauksia, joihin kaikkiin liittyy toimittajien pelottelua tai uhkailua verkossa heidän poliittisen raportointinsa yhteydessä.¹⁷⁰ MPM 2024:n mukaan suomalaisiin toimittajiin kohdistuva verkkohäirintä on kasvava ilmiö.¹⁷¹ Parhailtaan on vireillä valitus, joka koskee vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa mainittuja toimittajien rikostuomioita valtion turvallisuussalaisuuden paljastamisesta ja aikomuksesta paljastaa muita valtiosalaisuuksia.¹⁷² Tällä välin korkein hallinto-oikeus antoi joulukuussa 2023 tuomion, jossa todettiin, että kun työnantaja (tässä tapauksessa mediayritys) kattoi toimittajille heidän julkaisemansa artikkelin perusteella rikosoikeudellisesta menettelystä aiheutuneet kustannukset, näiden oikeudenkäynnistä aiheutuneiden kustannusten taloudellinen korvaus on luettava osaksi heidän verotettavaa tuloaan.¹⁷³ Media-alan sidosryhmät ovat ilmaisseet huolensa tuomion mahdollisista pelotevaikutuksista tutkivien journalistien työhön ja kehottaneet muuttamaan asiaa koskevaa lainsäädäntöä.¹⁷⁴

Toimittajien suojelun kehys on pysynyt vahvana. MPM 2024:n mukaan Suomi on vapaa ja hyvin suojattu toimintaympäristö journalistiselle medialle, ja oikeudellinen kehys on hyvin kehittynyt ja kansainvälisten sopimusten mukainen.¹⁷⁵ Aiemmin suunnitelluista maalittamista koskevista rikoslainsäädännön muutoksista on luovuttu. Maalittamisella tarkoitetaan henkilöön hänen työnsä tai yhteiskunnallisten tehtäviensä vuoksi kohdistettujen joukkotoimien muodossa

¹⁶⁵ Oikeusministeriöltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁶⁶ Oikeuskanslerinviraston panos oikeusvaltiota koskevaan vuosikertomukseen 2024, s. 24.

¹⁶⁷ Journalistiliitto (2023), Journalistien tiedonsaanti vaikeutunut: poliitikot ja viranhaltijat välttelevät haastatteluja.

¹⁶⁸ Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 13.

¹⁶⁹ Euroopan neuvoston foorumi journalismin suojelun ja toimittajien turvallisuuden edistämiseksi, Suomi.

¹⁷⁰ Lehdistön ja tiedotusvälineiden vapauden eurooppalainen keskus, Mapping Media Freedom, yhteensä 25 hälytystä. Yksi tapauksista koski eräiden oikeistolaisen kansanedustajien naispuoliseen toimittajaan kohdistamia verkkoloukkauksia ja niitä seuranneita uhkauksia, joita poliitikkojen kannattajat osoittivat toimittajalle. Valtioneuvosto toteaa, että poliisi on aloittanut asiaa koskevan rikostutkinnan.

¹⁷¹ Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 13.

¹⁷² Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 18; Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 22.

¹⁷³ KHO:2023:116, 11. joulukuuta 2023.

¹⁷⁴ Medialiitolta, Journalistiliitolta ja Julkisen sanan neuvostolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot; <https://www.mapmf.org/alert/31102>; Journalistiliitto (2023), KHO:n päätös on uhka sananvapaudelle; Julkisen sanan neuvosto (2023), Verolainsäädäntöä on syytä muuttaa; Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 12.

¹⁷⁵ Tiedotusvälineiden moniarvoisuuden seurantaväline 2024, Suomen maaraportti, s. 11;

tapahtuvaa järjestelmällistä häirintää verkkoalustoilla.¹⁷⁶ Vaikka tavoitteena oli syytetoimien tehokkuuden tehostaminen, asiaa koskevassa julkisessa kuulemisessa tuotiin esiin huomattavia haasteita, kuten vaikeudet maalittamisen määrittelyssä ja sananvapauden suojelusta johtuvat rajoitukset.¹⁷⁷ Media-alan sidosryhmät ja toimittajat toistivat nämä huolenaiheet ja katsoivat, että havaittuihin ongelmiin voitaisiin puuttua paremmin eri toimenpiteillä.¹⁷⁸ Toisaalta lokakuussa 2023 tuli voimaan uusi laki, jonka tarkoituksena on tehostaa lähestymiskieltoja.¹⁷⁹ Lisäksi uudessa hallitusohjelmassa esitetään uhripoliittinen toimenpideohjelma, jolla pyritään turvaamaan rikoksen uhrien tukipalvelujen rahoitus ja parantamaan uhrien asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä, mikä auttaa myös toimittajia.¹⁸⁰

IV. MUUT HALLITUSJÄRJESTELMÄN OSIEN KESKINÄISEEN VALVONTAAN LIITTYVÄT INSTITUTIONAALISET KYSYMYKSET

Suomi on yksikamarinen parlamentaarinen demokratia, jossa lainsäädäntöaloitteita voivat tehdä sekä valtioneuvosto että eduskunta (käytännössä useimmat lait perustuvat kuitenkin valtioneuvoston esitykseen). Perustuslainmukaisuuden ennakoarvioinnin toteuttavat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan perustuslakivaliokunta¹⁸¹, joka arvioi eduskunnalle annettujen esitysten perustuslainmukaisuutta.¹⁸² Lisäksi kaikki tuomioistuimet voivat konkreettisissa tapauksissa arvioida perustuslainmukaisuutta jälkikäteen.¹⁸³ Oikeuskanslerilla, Ihmisoikeuskeskuksella, ihmisoikeusvaltuuskunnalla ja eduskunnan oikeusasiamiehellä (kolme viimeksi mainittua muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution) on tärkeä asema keskinäisen valvonnan järjestelmässä, kun taas yhdenvertaisuusvaltuutettu ja tasa-arvovaltuutettu toimivat tasa-arvoelimenä.

Sidosryhmät ilmoittivat julkisten kuulemisten käytännön muuttumisesta, joka lyhensi määräaikoja. Lainsäädäntöprosessin sidosryhmien kuulemista koskevat säännöt on määritelty

¹⁷⁶ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 18.

¹⁷⁷ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 21.

¹⁷⁸ Medialiittoa, Journalistiliittoa ja Julkisen sanan neuvostolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁷⁹ Oikeusministeriö (2023), Lähestymiskiellon tehostaminen. Tämän avulla voitaisiin mahdollisesti puuttua myös verkossa toteutettaviin vihakampanjoihin.

¹⁸⁰ Valtioneuvosto (2023), Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 (2023:60), s. 217. Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 21.

¹⁸¹ Valiokunta koostuu kansanedustajista. Se kuulee säännöllisesti riippumattomia perustuslakiasiantuntijoita.

¹⁸² Lainsäädäntöehdotusten oikeudellinen ennakkotarkastus, jossa selvitetään, ovatko ne Suomen perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia, on vakiomuotoinen osa sääntelyprosessia. Suomen valvontaelin, lainsäädännön arviointineuvosto, tarkastelee lakiesitysten vaikutusarviointeja. Oikeuskansleri tarkastelee kaikkia hallituksen täysistunnolle toimitettuja lakiehdotuksia ennen niiden hyväksymistä. Tämä tehtävä perustuu perustuslain 108 §:ään, jonka mukaan oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa valtioneuvoston virkatointen lainmukaisuutta. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeuskansleri valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Eduskunnan perustuslakivaliokunnalla on perustuslaillinen velvollisuus antaa lausuntoja lainsäädäntöehdotusten ja muiden sen käsiteltäväksi tulleiden asioiden perustuslaillisuudesta sekä niiden suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

¹⁸³ Perustuslain 106 §:ssä säädetään, että ”[j]os tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle”.

valtioneuvoston sisäisessä ohjeessa.¹⁸⁴ Ohjeen mukaisesti sidosryhmien kuulemisaika on kuudesta kahdeksaan viikkoa, jotta sidosryhmät voivat esittää huomautuksensa lainsäädäntöehdotuksista, ja tällaisten aikojen rajoittaminen on perusteltava asianmukaisesti.¹⁸⁵ Sidoryhmät ovat kuitenkin kertoneet viimeaikaisesta suuntauksesta, jossa kuulemisjaksot ovat olleet paljon lyhyempiä (esimerkiksi viisi päivää), minkä vuoksi ne eivät ole pystyneet vastaamaan perusteellisesti¹⁸⁶ varsinkaan kun on ollut kyse merkittävistä uudistuksista.¹⁸⁷ Ministeriöiden välillä havaittiin myös olevan erilaisia lähestymistapoja.¹⁸⁸ Oikeuskansleri on todennut, että neljässä sisäministeriön vuonna 2024 tekemässä ehdotuksessa on asetettu lyhyet kuulemisajat¹⁸⁹ ilman perusteltua syytä.¹⁹⁰ Kuten vuoden 2023 kertomuksessa todetaan, lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeet sekä ohjeet perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnista lainvalmistelussa ovat olleet voimassa vuodesta 2022.¹⁹¹ Lisäksi hallitus hyväksyi toukokuussa 2023 yhteiset periaatteet lainsäädännön seurantaan ja jälkiarviointia varten. Lisäksi käynnistettiin hanke, jolla päivitetään hallituksen suuntaviivoja sidoryhmien osallistumisesta lainsäädännön laatimiseen. Hanke on tarkoitus hyväksyä syksyllä 2024.¹⁹² Voimassa olevista säännöistä huolimatta sidoryhmät ovat huomauttaneet, että käytännössä merkityksellisiä ihmisoikeusvaikutusten arviointeja ei ole tehty.¹⁹³ Eduskunnan perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt lausunnoissaan huomiota yleisön kuulemisaikojen lyhenemiseen sekä useiden ehdotusten ihmisoikeusarviointien riittämättömyyteen.¹⁹⁴

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Suomea koskevien tuomioiden täytäntöönpano oli 1. tammikuuta 2024 kesken kahdessa ns. johtavassa tapauksessa. Luku on merkittävästi

¹⁸⁴ Suomen Asianajajaliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Vaikka ohje ei ole oikeudellisesti sitova väline, sitä on eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan perinteisesti noudatettu. Eduskunnan oikeusasiamieheltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁸⁵ ENNHRI:n panos oikeusvaltiota koskevaan vuosikertomukseen, s. 10. Suomen Asianajajaliiton kirjallinen lisäpanos. Ihmisoikeuskeskukselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁸⁶ Suomen Asianajajaliitolta, Ihmisoikeuskeskukselta, Demlalta, Amnesty International Suomelta ja eduskunnan oikeusasiamieheltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Nämä sidoryhmät ovat ilmoittaneet, että merkittävä muutos on tapahtunut sen jälkeen, kun uusi hallitus aloitti tehtävässään.

¹⁸⁷ Nämä ovat liittyneet esimerkiksi rajavalvontaa, turvapaikkamenettelyjä ja sosiaaliturvajärjestelmän tarkistamista koskeviin lakiehdotuksiin. Ihmisoikeuskeskus on arvostellut sosiaaliturvajärjestelmän uudistusta, ks. Ihmisoikeuskeskus (2023), *Ihmisoikeuskeskuksen lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiassa HE 75/2023 vp.*). Ihmisoikeuskeskukselta, eduskunnan oikeusasiamieheltä ja Suomen Asianajajaliitolta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁸⁸ Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnalta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Nykyisen hallituksen toimikauden aikana Lausuntopalvelu.fi:ssä on järjestetty lakiehdotuksista 203 kuulemista, eli noin 60 prosentissa kaikista annetuista lakiehdotuksista. Lausuntopalvelu.fi-alustalta saatujen tietojen mukaan keskimääräinen kuulemisaika 12. kesäkuuta 2023 ja 2. heinäkuuta 2024 välisenä aikana oli 35 päivää, mediaanikuulemisaika oli 39 päivää ja kuulemisen aikaväli 3–87 päivää.

¹⁸⁹ Kuulemisajat vaihtelivat kahdesta viikosta neljään viikkoon ja viiteen päivään. Oikeuskansleri on todennut, että viranomaisten esittämät perusteet tavanomaisesta käytännöstä poikkeamiselle eivät ole hyväksyttäviä.

¹⁹⁰ Oikeuskanslerin ratkaisu OKV/608/2024. Suomen Asianajajaliiton kirjallinen lisäpanos.

¹⁹¹ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 19;

¹⁹² Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 23. Suomen kirjallinen lisäpanos oikeusvaltiokertomukseen 2024. Eduskunnan oikeusasiamieheltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁹³ ENNHRI:n panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 10. Ihmisoikeuskeskukselta, Demlalta ja Amnesty International Suomelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

¹⁹⁴ Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnot nro 11/2023, 14/2023, 15/2023, 16/2023. Eduskunnan perustuslakivaliokunnalta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. On huomattava, että Suomessa vain seitsemän prosenttia kyselyyn vastanneista yrityksistä pitää lainsäädännön toistuvia muutoksia tai huolta

pienempi kuin edellisvuonna, jolloin täytäntöönpano oli kesken seitsemässä tapauksessa.¹⁹⁵

Tuolloin edellisten kymmenen vuoden aikana johtavissa tapauksissa annetuista Suomea koskevista tuomioista täytäntöönpanoa odotti 25 prosenttia (vuonna 2023 osuus oli 50 prosenttia), ja keskimäärin tuomiot olivat odottaneet täytäntöönpanoa 10 vuotta ja 2 kuukautta (vuonna 2023 odotusaika oli 12 vuotta ja 11 kuukautta).¹⁹⁶ Tietojen parantumiseen vaikuttaa se, että vuonna 2023 suljettiin seitsemän tapausta, joiden täytäntöönpano oli ollut kesken 9–18 vuotta. Maksumääräaikojen noudattamisen osalta voidaan todeta, että 31. joulukuuta 2023 ei ollut yhtään tapausta, joka odottaisi maksujen vahvistamista (samoin kuin vuonna 2022).¹⁹⁷ Täytäntöönpanoa odottavien johtavissa tapauksissa annettujen tuomioiden määrä oli 1. heinäkuuta 2024 saadun tiedon mukaan laskenut yhteen.¹⁹⁸

Kansalliset ihmisoikeusinstituutiot ehdottavat lainsäädäntömuutoksia asemansa vahvistamiseksi. Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden (eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja ihmisoikeusvaltuuskunta)¹⁹⁹, joille on akkreditoitu A-status²⁰⁰, talousarviotilannetta pidettiin tyydyttävänä²⁰¹, ja sekä eduskunnan oikeusasiamiehen että ihmisoikeusvaltuuskunnan talousarvio kasvoi vuonna 2024²⁰². Yhteistyö kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kesken ja myös niiden ja oikeuskanslerin sekä muiden ihmisoikeusinstituutioiden kanssa toimii hyvin.²⁰³ Eduskunnan oikeusasiamies ja ihmisoikeusvaltuuskunta ehdottivat maaliskuussa 2023 joitakin muutoksia lainsäädäntöön²⁰⁴ kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden aseman vahvistamiseksi edelleen ja YK:n kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden maailmanlaajuisen yhteenliittymän (GANHRI)n akkreditointia käsittelevän alakomitean suositusten huomioon ottamiseksi. Muutoksissa vahvistettaisiin selvästi,

lainsäädäntömenettelyn laadusta synnä siihen, ettei sijoitusuojaan luoteta. EU:n oikeusalan tulostaulu 2024, kaavio 56.

¹⁹⁵ Euroopan neuvoston ministerikomitea valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion edellyttämien täytäntöönpanotoimenpiteiden hyväksymistä. Komitean käytäntönä on koota yhteen sellaiset valtioita vastaan nostetut kanteet, jotka edellyttävät samankaltaisia täytäntöönpanotoimenpiteitä, erityisesti yleisiä toimenpiteitä, ja tarkastella niitä yhdessä. Tällaisen kokoelman ensimmäinen tapaus nimetään johtavaksi tapaukseksi yleisten toimenpiteiden valvonnan osalta, ja kokoelmaan kuuluvien samankaltaisten tapausten käsittely voidaan lopettaa, kun katsotaan, että kaikki mahdolliset yksittäiset toimenpiteet, jotka ovat tarpeen oikeussuojan antamiseksi hakijalle, on toteutettu.

¹⁹⁶ Luvut on saatu European Implementation Networkilta, joka laskee ne niiden tapausten perusteella, joiden katsotaan olevan vireillä vuotuisena koontipäivänä eli 1. tammikuuta 2024. Ks. European Implementation Networkin panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 3.

¹⁹⁷ Euroopan neuvosto (2024), Supervision of the execution of judgments decisions of the European Court of Human Rights – 17th Annual Report of the Committee of Ministers – 2023, s. 137.

¹⁹⁸ Tiedot saatu Euroopan neuvoston verkkotietokannasta (HUDOC).

¹⁹⁹ ENNHRI:n panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 6.

²⁰⁰ YK:n kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden maailmanlaajuisen yhteenliittymän (GANHRI) akkreditointi.

²⁰¹ Oikeuskanslerilta ja Ihmisoikeuskeskukselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Toisaalta kuitenkin raportoitii myös, että muut ihmisoikeusinstituutiot, erityisesti lapsiasiavaltuutettu, toimivat rajallisin resurssein, mihin myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on viitannut. Eduskunnan oikeusasiamieheltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²⁰² Budjettileikkauksia on kuitenkin odotettavissa vuosina 2025–2027. ENNHRI:n panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 7. Eduskunnan oikeusasiamieheltä ja oikeuskanslerilta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²⁰³ Oikeuskanslerilta, eduskunnan oikeusasiamieheltä ja Ihmisoikeuskeskukselta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²⁰⁴ Muutokset eduskunnan oikeusasiamiehestä annettuun lakiin.

että mainitut kolme toimielintä muodostavat yhdessä yhden kansallisen ihmisoikeusinstituution²⁰⁵ ja että Ihmisoikeuskeskuksella olisi oikeus toimittaa raporttinsa suoraan eduskunnalle, kun sen tällä hetkellä voi tehdä vain eduskunnan oikeusasiamies²⁰⁶.

Kansalaisyhteiskunnalla on edelleen avoimet puitteet toiminnalleen, mutta sidosryhmät ja kansalaisjärjestöt ovat ilmoittaneet niiden roolista ja asemasta käytävän keskustelun kovenemisesta. Kansalaisyhteiskunnan tila luokitellaan edelleen avoimeksi.²⁰⁷ Kuten vuoden 2023 kertomuksessa todetaan, uusi kansalaisjärjestöjen rahoitusmalli on ollut käytössä tammikuusta 2024 alkaen. Mallissa otettiin käyttöön kansalaisjärjestöjen toiminnan rahoittaminen valtion tuloista rahapelitulojen sijaan.²⁰⁸ Uuden järjestelmän vaikutuksia ei ole vielä arvioitu. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta totesi kuitenkin jo, että valtion rahoituksen uusi uudelleenjako yhdessä hallituksen suunnitelmien kanssa, jotka koskevat kansalaisyhteiskunnan rahoituksen rajoittamista tulevina vuosina, saattaa aiheuttaa kansalaisyhteiskunnan organisaatioille vaikean tilanteen.²⁰⁹ Hallitus aikoo karsia liiallista sääntelyä vastauksena kansalaisjärjestöjen pyyntöihin vähentää hallinnollista taakkaa²¹⁰ ja tutkia mahdollisuuksia tehostaa kansalaisjärjestöjen varainhankintatoimia.²¹¹ Hallitus hyväksyi kesäkuussa 2024 Kansalaisjärjestöstrategian (2024–2027). Strategian avulla hallitus edistää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa, kehittää kansalaisjärjestöjä koskevaa valtionavustustoimintaa sekä purkaa niitä kuormittavaa byrokratiaa. Poikkihallinnollinen työryhmä koordinoi strategian toimeenpanoa valtioneuvostossa, ja erillinen seurantaryhmä varmistaa toimeenpanon laatua.²¹² Ihmisoikeustoimijat ja kansalaisjärjestöt ovat ilmaisseet huolensa julkisen keskustelun viimeaikaisesta polarisoitumisesta sekä vihapuheen ja herjaukampanjoiden lisääntymisestä erityisesti niitä kohtaan, jotka ovat aktiivisesti osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun osana työtehtäviään.²¹³ Sidoryhmien mukaan vihapuhe ja häirintä kohdistuvat erityisesti hlbt-kansalaisjärjestöihin ja -yhteisöihin.²¹⁴ Ne totesivat myös, että oikeuslaitokseen ja sen toimivaltaan

²⁰⁵ Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution muodostavat Ihmisoikeuskeskus, ihmisoikeusvaltuuskunta ja eduskunnan oikeusasiamies. Tällä hetkellä kansallisen ihmisoikeusinstituution rakennetta ei ole selkeästi määritely.

²⁰⁶ ENNHRIn antamat tiedot oikeusvaltiota koskevaan vuosikertomukseen 2024, ss. 5 ja 6. Ihmisoikeuskeskukselta ja eduskunnan oikeusasiamieheltä Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²⁰⁷ Luokituksesta vastaa Civicus, Suomi. Luokitus on viisiportainen: avoin, kaventunut, estetty, tukahdutettu tai suljettu.

²⁰⁸ Oikeusvaltiokertomus 2023, luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa, s. 21.

²⁰⁹ Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnalta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²¹⁰ Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnalta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

²¹¹ Suomen panos oikeusvaltiokertomukseen 2024, s. 27.

²¹² Oikeusministeriö (2024) Lehdistötiedote, 6.6.2024, ”Kansalaisjärjestöstrategia linjaa kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämistä”.

²¹³ ENNHRIn antamat tiedot oikeusvaltiota koskevaan vuosikertomukseen 2024, ss. 7 ja 19–20. Lausunnon itärajan sulkemista koskevasta valtioneuvoston ehdotuksesta antaneeseen apulaisoikeuskansleriin kohdistunut poliittinen kritiikki sai aikaan voimakkaan reaktion ihmisoikeusinstituutioilta, kansalaisjärjestöiltä ja myös korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Eduskunnan oikeusasiamieheltä, oikeuskanslerilta, Demlalta ja Amnesty International Suomelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot. Myös Ihmisoikeuskeskus ilmoitti Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä lisääntyneestä vihapuheesta ja herjaukampanjoista, jotka kohdistuvat kansalaisyhteiskunnan toimijoihin, ihmisoikeustoimijoihin ja toimittajiin.

²¹⁴ EU:n perusoikeusviraston raportti 2024, Suomea koskeva osuus, s. 20–. Ks. myös hlbt-henkilöiden oikeuksia Suomessa edistävän ihmisoikeusjärjestön Setan yhteislausunto lisääntyneestä häirinnästä ja viharikoksista: Hlbt-henkilöiden oikeudet Suomessa – Seta (2023), *Yhteislausunto: Hyökkäykset ja vihapuhe sateenkaari-ihmisiä kohtaan saatava loppumaan!*

kohdistuva kritiikki on viime aikoina lisääntynyt, mutta vakavasta puuttumisesta tuomareiden riippumattomuuteen tai päätöksentekoon ei ole raportoitu.²¹⁵

²¹⁵ Oikeuskanslerilta ja korkeimmalta hallinto-oikeudelta Suomeen tehdyn maavierailun yhteydessä saadut tiedot.

Liite I: Lähteet aakkosjärjestyksessä*

* *Luettelo oikeusvaltiota koskevaan vuoden 2024 vuosikertomukseen liittyvän kuulemisen yhteydessä saaduista vastauksista on saatavilla osoitteessa https://commission.europa.eu/publications/2024-rule-law-report-targeted-stakeholder-consultation_en.*

Centre for Media Pluralism and Media Freedom, *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era in the year 2023 (2024) Country report: Finland.*

Eduskunta, perustuslakivaliokunta, lausunto No. 11/2023, https://intranet.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_11+2023.aspx;

No. 14/2023, https://intranet.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_14+2023.aspx;

No. 15/2023, https://intranet.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_15+2023.aspx;

No. 16/2023, https://intranet.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_16+2023.aspx;

Euroopan neuvosto, *Platform to promote the protection of journalism and safety of journalists.*

European Centre for Press and Media Freedom, *Mapping Media Freedom*, <https://www.mfrf.eu/monitor/>.

Euroopan komissio (2022): *EU:n oikeusalan tulostaulu 2022.*

Euroopan komissio (2023), *Oikeusvaltiokertomus 2023 – Luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa.*

Euroopan komissio (2024): *EU:n oikeusalan tulostaulu 2024.*

Euroopan parlamentti (2023), *Flash Eurobarometer: News & Media Survey 2023.*

GRECO (2018): *Viides arviointikierron – Korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa – Arviointiraportti – Suomi.*

GRECO (2020): *Viides arviointikierron – Korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa – Vaatimustenmukaisuusraportti – Suomi.*

GRECO (2022): *Viides arviointikierron – Korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa – Toinen vaatimustenmukaisuusraportti – Suomi.*

GRECO (2023): *Viides arviointikierron – Korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa – Toinen vaatimustenmukaisuusraportti – Suomi.*

Helsingin Sanomat (2024), *Halla-aho syyttää Ylen olevan ”erittäin voimakkaasti” kallellaan vasemmalle ja vaatii rahoituksen leikkaamista*, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010108179.html>.

Helsingin Sanomat (2024), *Korkeimman oikeuden presidentti harmittelee hallituksen hitautta: ”Palovakuutus syytä ottaa hyvällä säällä”*, <https://www.hs.fi/paivanlehti/25042024/art-2000010381663.html>.

Ihmisoikeuskeskus (2023), *Ihmisoikeuskeskuksen lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiassa HE 75/2023 vp.*, <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2023-AK-39035.pdf>.

Hlbt-henkilöiden oikeudet Suomessa – Seta (2023), *Yhteislausunto: Hyökkäykset ja vihapuhe sateenkaari-ihmisiä kohtaan saatava loppumaan!*, <https://seta.fi/2023/06/26/yhteislausunto-hyokkaykset-ja-vihapuhe-sateenkaari-ihmisia-kohtaan-saatava-loppumaan/>.

Julkisen sanan neuvosto (2024), vuosikertomus 2023 (Julkisen Sanan Neuvoston Toimintakertomus 2023), https://jsn.fi/wp-content/uploads/2024/03/JSN_toimintakertomus-2023.pdf.

Julkisen sanan neuvosto (2024), Journalistin ohjeet on uudistettu, <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet-on-uudistettu/>.

Julkisen sanan neuvosto (2024), *Journalistin ohjeiden soveltamisopas julkistettiin*, <https://jsn.fi/journalistin-ohjeiden-soveltamisopas-julkistettiin/>.

Julkisen sanan neuvosto (2023), *JSN: Verolainsäädäntöä on syytä muuttaa*, <https://jsn.fi/jsn-verolainsaadantoa-on-syyta-muuttaa/>.

Journalistiliitto (2023), *Journalistien tiedonsaanti vaikeutunut: poliitikot ja viranhaltijat välttelevät haastatteluja*, <https://journalistiliitto.fi/fi/journalistien-tiedonsaanti-vaikeutunut-poliitikot-ja-viranhaltijat-valttelevat-haastatteluja/>.

Journalistiliitto (2023), *KHO:n päätös on uhka sananvapaudelle*, <https://journalistiliitto.fi/fi/journalistiliitto-khon-paatos-on-uhka-sananvapaudelle/>.

Laki avoimuusrekisteristä (430/2023), <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2023/20230430>.
Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 (2023:60), <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#/>.

Oikeusministeriö (2023), Asettamispäätös VN/24741/2023, 21.9.2023, *Oikeuspalveluviraston perustaminen*, https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/6004566c-8e7c-4201-b58f-6d4846c54cda/7f7a0c9a-e83b-4c61-a32b-3bb610f4d7cb/ASETTAMISPAATOS_20230925070049.pdf.

Oikeusministeriö (2024) Lehdistötiedote 23.4.2024 ”Työ oikeuslaitoksen riippumattomuuden eteen jatkuu”, <https://oikeusministerio.fi/-/tyo-oikeuslaitoksen-riippumattomuuden-eteen-jatkuu#:~:text=Oikeusvaltioty%C3%B6ryhm%C3%A4n%20toimeksiantoa%20tarkennettiin%20lokakuussa%202023,valmistelua%20sek%C3%A4%20yleens%C3%A4%20parlamentaarista%20ulottuvuutta>.

Oikeusministeriö (2024) Lehdistötiedote 6.6.2024 ”Kansalaisjärjestöstrategia linjaa kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämistä”, https://oikeusministerio.fi/-/kansalaisjarjestostrategia-linjaa-kansalaisjarjestojen-toimintaedellytysten-kehittamista?languageId=fi_FI.

Oikeusministeriö (2023), *Lähestymiskiellon tehostaminen*, <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM015:00/2020>.

Oikeusministeriö (2023), *Työryhmä ehdottaa julkisuuslakia uudistettavaksi*, <https://oikeusministerio.fi/-/tyoryhma-ehdottaa-julkisuuslakia-uudistettavaksi>.

Oikeusministeriö (2023), *Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta*, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164658/VN_2023_9.pdf?sequence=4.

Oikeusministeriö (2023), *Päätös VN/34680/2022, 30.10.2023, Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmä*, https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/52fe87c3-0732-48ef-b3a9-38db769912e0/f75b6177-e7e5-42c4-9c65-1413bfa22de9/PAATOS_20231106142525.pdf.

Oikeusministeriö (2024), Asettamispäätös VN/1886/2024-OM-2, 12.2.2024, https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/ad29e2de-008c-4946-bcfe-3f53ed169982/113d6469-5c7f-4906-b41c-5766c18c0ddd/ASETTAMISPAATOS_20240212112011.pdf.

Oikeusministeriö (2024), *Julkisuuslain ajantasaistaminen*, (OM083:00/2020) Lausuntopyyntö työryhmän raportista 12/12/2023 – 16/2/2024, <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM083:00/2020#>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023), *Sivistyshallinnon uudistus etenee – OKM:n hallinnonalalla tehtäviä hoitaisi vuoden 2026 alusta viisi virastoa*, <https://okm.fi/-/sivistyshallinnon-uudistus-etenee-okm-n-hallinnonalalla-tehtavia-hoitaisi-vuoden-2026-alusta-viisi-virastoa>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2023), *Sivistyshallinto 2030 -uudistushanke, ohjausryhmä* (OKM034:00/2023), <https://okm.fi/en/project?tunnus=OKM034:00/2023>.

Poliisi (2024), *Poliisin korruptionvastainen toimintapolitiikka*, <https://poliisi.fi/-/poliisin-korruptionvastainen-toimintapolitiikka-1>.

Reporters without Borders (2024, 2024), *Lehdistönvapausindeksi*.

Suomen avoimuusrekisterin neuvottelukunta (2024), *Hyvä edunvalvontatapa*, <https://avoimuusrekisteri.fi/perustietoa/hyva-edunvalvontatapa>.

Traficom (2024), *Tietoa sanomalehtijakelun valtionavustuksesta*, <https://traficom.fi/fi/viestinta/posti/tietoa-sanomalehtijakelun-valtionavustuksesta>.

Valtioneuvosto (2023), *Hallitusohjelma*, https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#.

Valtioneuvosto (2024), *Median keskittyminen ja mediasisältöjen moninaisuus Suomessa*, Lehtisaari, K, Grönlund M, Hellman, H, Ranti, T, Suikkanen, R, (2024:6), https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165517/VNTEAS_2024_6.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valtioneuvosto (2023), *Työsuunnitelma, Oikeuslaitostyöryhmä vuosille 2023-2027*, https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/52fe87c3-0732-48ef-b3a9-38db769912e0/0f32fd02-cbc0-4115-9e8d-f1abddfa7fb3/SUUNNITELMA_20231018131934.PDF.

Valtioneuvosto (2023), *Vahva ja välittävä Suomi*

Valtioneuvosto (2023), *Yleisradion julkisen palvelun tehtävää ja rahoitusta arvioiva parlamentaarinen työryhmä*, <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=LVM038:00/2023>.

Valtioneuvosto (2024), *Oikeuslaitoksen riippumattomuuden perustuslailliset takeet -työryhmää koskeva tarkistettu päätös, helmikuu 2024*.

Valtioneuvosto (2024), *Lahjusrikossäännösten kehittämistarpeita*, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165674>.

Valtioneuvoston kanslia, 2022, *Lahjonta kansainvälisessä liiketoiminnassa: Sääntelyn, soveltamiskäytännön ja koulutuksen nykytila ja muutostarpeet*.

Valtioneuvosto (2022), *Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta*, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164448/VN_2022_67.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2022), *Kertomus puolerahoituksen valvonnasta 2022*.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2022), *Vaali- ja puoluelakiin ehdotetut muutokset parantavat merkittävästi avoimuutta*.

VTV (2023), *Kertomus vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2023 eduskuntavaaleissa*. [Kertomus vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2023 eduskuntavaaleissa \(vtv.fi\)](https://www.vtv.fi/kertomus-vaalirahoituksen-valvonnasta-vuoden-2023-eduskuntavaaleissa).

Liite II: Maavierailu Suomeen

Komission yksiköt järjestivät maaliskuussa 2024 virtuaalikokouksia seuraavien tahojen kanssa:

- Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta
- Amnesty International Suomi
- Korruptionvastainen yhteistyöverkosto
- Oikeuskansleri
- Julkisen sanan neuvosto
- Demla
- Rahanpesun selvittelykeskus
- Suomen tuomariliitto
- Suomen Asianajajaliitto
- Suomen Medialiitto
- Ihmisoikeuskeskus
- Valtiovarainministeriö
- Sisäministeriö
- Oikeusministeriö
- Liikenne- ja viestintäministeriö
- Kansallinen audiovisuaalinen instituutti
- Keskusrikospoliisi
- Tuomioistuinvirasto
- Poliisihallitus
- Syyttäjälaitos
- Eduskunnan perustuslakivaliokunta
- Eduskunnan oikeusasiamies
- Korkein hallinto-oikeus
- Korkein oikeus
- Liikenne- ja viestintävirasto Traficom
- Transparency International Suomi
- Suomen journalistiliitto
- Yleisradio Oy

* Lisäksi komissio tapasi seuraavien organisaatioiden edustajia useissa horisontaalisissa tapaamisissa:

- Amnesty International EU
- Center for Democracy and Technology Europe
- Centre for European Volunteering
- Civil Liberties Union for Europe (Euroopan kansalaisvapauksien liitto)
- Civil Rights Defenders
- Civil Society Europe

- Culture Action Europe
- Democracy Reporting International
- European Centre for Non-Profit Law
- Euroopan kansalaisfoorumi (European Civic Forum)
- Euroopan journalistiliitto
- European Partnership for Democracy
- Euroopan nuorisofoorumi
- Free Press Unlimited
- Kansainvälinen ihmisoikeusliitto (FIDH)
- Kansainvälinen perhesuunnittelujärjestöjen liitto (IPPF)
- Kansainvälinen lehdistöinstituutti (IPI)
- Irish Council for Civil Liberties
- JEF Europe
- Open Society Foundations
- Philanthropy Europe Association
- PICUM
- Toimittajat ilman rajoja
- SOLIDAR
- Transparency International EU